dost

TÜRK SANATINDA YENİNİN GÜZELİN DEĞERLİNİN DOSTU

İmrozda M. Cevdet'le

Fethi NACİ (12. Sayfada)

Atatürk'ün Vakfına Dokunulmaz

Bülent ECEVİT

Yıllardır Türk Dil Kurumunu dağıtmak ve dil devrimini bütün bütün baltalamak isteyip de başaramıyanlar, ihtilâlden sonra, ilkin Milli Birlik Komitesini bu yolda teşvik etmiş, fakat bir sonuç elde edememişlerdi. Şimdi anlaşılan Milî Eğitim Bakanlığına sızarak, isteklerini o yoldan gerçekleştirmeyi denemektedirler.

Bu kimseler, «Türk Bilimler Akademisi Kanun Tasarısı» adı altında bir gasıp «kanunu» hazırlamağa veya hazırlatmağa muvaffak olmuş ve böyle bir teşebbüse Devrim idaresinin Millî Eğitim Bakanlığını âlet etmeğe kalkışmışlardır.

Tasarıya göre,

«Türk Dil Kurumu bütün taşınır ve tanışmaz malları, her türlü geliri, kitaplığı ve memur kadrosu ile Türk Dili Enstitüsü adını alarak Türk Bilimler Akademisine katılır. Türk Dil Kurumunun bütün üyelikleri iptal edilir. Halen iş başında bulunan Dil Kurumu Yönetim Kurulu istifa ederek, Kurum, Türk Bilimler Akademisinin Türk Dili Enstitüsü için seçilen asıl üyelerin idaresine devredilir.»

Tasarı, Türk Tarih Kurumunun da «Bütün tanışır ve taşınmaz malları, her türlü kitaplığı, basımevi ve memur kadrosu ile» Türk Bilimler Akademisine katılmasını; ve Türk Dil Kurumunun Kavaklıderedeki binasına, «kiraya verilen katları boşaltılmak suretiyle» el konularak, Akademinin bu binayı işgal etmesini öne sürmektedir.

Atatürk'ün vakıflarını, vasiyetini böylece hiçe saydıktan sonra, tasarıyı hazırlayanlar, cüretkârlıklarını âdeta Atatürk'le alay etme ölçüsüne vardırarak, tasarı metnine bir de şu hükmü eklemişlerdir:

«Atatürk'ün Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu) ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (Türk Tarih Kurumu) için bıraktığı vakıflar, kanunî şartlarına uygun olarak Türk Bilimler Akademisinin Türk Dili Enstitüsü ile Türk Tarihi Enstitüsü yararına sarfolunur.»

Atatürk'ün vakıflarının bütün kanunî şartlarını ihlâl edici bir kanun tasarısı hazırlıyanlar, ne yüzle bir de bu vakıfların «kanunî şartlarına uygun» luktan söz edebiliyorlar?

Yassıadadaki düşüklerden Atatürk'ün vasiyetini iptal edici «kanun» çıkartmanın hesabı sorulduğu bir sırada Devletin idaresinin Millî

SAYI : 6
CİLT : 8
EYLÜL 1961
1,5 LİRA

yunu

Sesime gel: ahır kapısındayım gündüzün
Deniz mangallarına sürülmüş sabah cezveleri
Ki şeytan minaresinden tanrı uludur
Sür diyor bakır atlarını kül olmuş köylere
Ko duşlarını alsın tatlı sudan sipahiler
Düşün günü kalaycı çıraklarla ağarır

Bozkırın gözünden oyy baş veren o arpacık
Ağrıda bin kat güneş erçiğdemin sarısı
Desem ki keloğlansız sırma saçlar taranmaz
Karanlığın gökkuşağı ince bele dolanmaz
Sesime gel yalnıza boşa doluya gel
Şiir sözlerle döşemektir dünya evini

İlk cemreymiş yunus emre dilimize düşende
İki derya arasında namaz kılan bir balık
Hem isa hem musaya mum olmuş ispermeçet
Ondan böyle cumhuriyet balinanın karnında
Yaşamak yunus gibi umudunla yarışmaktır
Sesime gel kendine kendi kendine gel

Can YÜCEL

Eğitim Bakanlığının böyle bir iptal ve gasıp «kanun» u tasarısına âlet edilmek istenmesi kolay bağışlanır bir cüretkârlık değildir.

Demokrat Parti iktidarı bile, Atatürk'ün devrimlerine, vakıflarına vasiyetine saygısızlığında, Türk Dil Kurumunu kapatacak kadar ileri gitmeğe cesaret edememişti.

★

Türkiye'de bir bilim akademisi kurmanın vakti geldiğine şüphe yok tur. Böyle bir akademi elbette dille, tarihle de ilgilenebilir. Fakat bir akademi kurulması, özel kişilerin türlü bilim dalları için özel vakıflar kurmalarına engel olamaz.

Atatürk, dil devriminin yürütülmesini kendi kurduğu Türk Dil Kurumuna emanet etmiştir. Dil devriminin güvenliğini, bu devrimi yürütecek teşekkülün bağımsızlığında ve halkla, aydınlarla yazarlarla işbirliğinde görmüştür. İsteseydi, bu Kuruma bıraktığı para ile bir akademi ya da bir dil enstitüsü kurabilirdi. O yola gitmemiştir. O yola gitmemekle ne kadar uzak görüşlü davrandığı da 1950-60 arasında anlaşılmıştır. 1950-60 arasında, dil devrimine düşman bir idare altında, Türk Dil Kurumu, ancak, bağımsız bir kuruluş olduğu için yaşayabilmiş, ödevini yerine getirebilmiştir. Dil devrimini gerici bir iktidara sığınarak kösteklemeğe uğraşanlar, karşılarında, Atatürk'ün vakfı ile yaşayan bir bağımsız Kurumu ve o Kurum çevresinde kenetlenen, dil devrimi sorununu benimsemiş bir aydınlar kütlesini bulmuşlardır.

Dil devrimini bir halk hareketi haline getiren, bu Kurumdur. Halkın dili ancak bir halk hareketi ile yenilenebilirdi. Akademi ise, dil devrimini, bir halk hareketi olmaktan, hattâ bir «devrim» olmaktan çıkaracaktır. Akademiler «devrim» değil, «bilim» yaparlar. Bir bilim akademisinin fildişi kulesinden, bir devrimci halk hareketinin yürütülmesi tasavvur bile edilemez.

★

Türk Dil Kurumunu dağıtıp, Atatürk'ün bu Kurumuna bıraktığı paralarla bir akademi kurdurmak isteyenler de, zaten dil devrimini öyle bir fildişi kuleye kapatıp dondurmak isteyenlerdir. Ne yazık ki, dil devrimini gerçekten benimsemiş aydınlardan bazısı da bir ara, bu oyuna gelir gibi olmuştur.

Fakat, Atatürk devrimlerini, o arada dil devrimini, 10 yıllık Demokrat Parti iktidarının yıkımından kurtarmağa çalışan Millî Birlik İdaresi, herhalde, dil devrimi düşmanlarının bu oyununa gelecek değildir.

Millî Eğitim Bakanlığı da, herhalde, Türk Dil ve Türk Tarih Kurumlarını dağıtmağa kalkışmaktansa, kendi teşkilâtı içine kadar sızarak böyle bir «kanun» tasarısı hazırlayan veya hazırlatan, devleti, Atatürk'ün vakfına el koymuş duruma düşürmek isteyen gericilik yuvalarını bulup dağıtmalıdır!.

Devlet bir akademi kuracaksa, bunun için bütçeden para koyar, başka kaynaklardan para toplar. Atatürk'ün Türk Dil ve Türk Tarih Kurumlarını bağımsız yaşatabilmek için koyduğu parayı, kurduğu vakfı bir kanunla gasbedip, Atatürk'ün isteği, vasiyeti dışında kullanmak kimsenin haddi değildir.

dost

TÜRK SANATINDA YENİNİN GÜZELİN DEĞERLİNİN DOSTU

Ayda Bir Çıkar

Sahibi : Salim ŞENGİL

Yeni dizi

Sayı: 6 — Cilt: 8 — Eylûl 1961

Yazı İşleri Sorumlusu : N. ŞENGİL

İdare yeri : Rüzgârlı S. Ove han. Da. 4 - ANKARA

Tel : 11 98 29

Abonesi :

Yıllık 18 TL. — 6 Aylık 10 TL.

Dış ülkeler için bir mislidir.

Öğretmen ve öğrencilere % 20 İndirme yapılır.

İlân şartları : Santimi 12 lira

Sürekli olarak 6 sayı verenlere % 10, 12 sayı verenlere ise % 20 indirim yapılır.

Basıldığı yer : Resimli Posta matbaası Lmt. Şirketi — ANKARA

ABONELERİMİZİN DİKKATİNE:

Gereksiz yazışmaların önünü almak gayesiyle abonelerimizin adreslerinin üstüne iki sayı (Örneğin 1 — 12) yazıyoruz. Bunun biri abonenin başladığı, öbürü de biteceği sayıyı gösteriyor. Buna göre abonelerimiz her çıkan sayımızı eline aldıkça abonesinin hangi sayıda biteceğini görerek daha önceden uzatma işlemlerini yaptırmalarını kolaylaştıracaktır. Bunu yaptırmayanların aboneleri bitince — ayrıca hatırlatılmadan — dergileri kesilecektir. Şimdiden özür dileyerek bildiririz.

Nccati CUMALI

YENİLİK ADINA

DALARDA, (X) şu satırlarla başlıyor : «Soğuk bir gündü. Daireden çıkınca, parka gidip bir tahta sıraya oturmuş, paltomun içine gömülüp bir zaman, oyaları dökülmüş tahta sıraları; boş havuzun dibinde biriken soğumuş çamurları, yerdeki ıslak kara çakılları gözlemiştim.»

Kitabın daha bu ilk satırları okuyanı geri itiyor. Niyetiniz Türkçe yazılmış bir kitap okumak. Ama daha bu ilk satırlardan anlıyorsunuz ki, yazarın bildiği Türkçe sizin bildiğiniz Türkçe değil! Bir yazarın dediklerini doğru anlıyabilmeniz için aranızda dil kuralları üstünde bir uyuşma olması gerekir. Aranızda bu uyuşma yoksa yazarın anlatmak istedikeriyle sizin onun anlattıklarından anladığınız birbirini tutmıyacaktır.

Yazar, «Bir tahta sıraya» diyor. Düşünüyorsunuz. maksadı ne? Neyi söylemek istiyor? İki, üç, değil de bir tahta sıraya oturduğunu mu? Yoksa tahtadan bir sıraya oturduğunu mu? Kullandığı bir sözü sayı sıfatı olmaması gerekiyor. O halde «Tahta bir sıraya oturmuş» demesi gerektiği sonucuna varıyorsunuz.

Bir iki kalem sonra yazar : «Boyaları dökülmüş tahta sıraları» diyor. Gözünüzün önüne, oturulacak yerleri, arkalıkları, ayakları tahtadan sıralar geliyor. Tümcenin kuruluşundan çıkan anlam bu. Bu defa Türkiyenin hiçbir parkında bu türlü sıralar gör düğünüzü hatırlıyamıyorsunuz. Gördüğünüz sıraların oturulacak yerleri, arkalıkları tahtadan, ayakları, iskeletleri demirdendir hep. Böyle olunca yazarın: «Sıraların boyaları dökülmüş tahtalarını» demesi gerektiği ortaya çıkıyor. Neyse, belki de yazarın anlattığı sıralar, sizin görmediğiniz türden sıralardır deyip geçiyorsunuz. Ama onun ardından bir: «Soğumuş çamurlar» sözü geliyor. Bu «Soğumuş» sözü de ne oluyor? Diye aklınıza takılıyor. Yazar niye soğuk demiyor da soğumuş diyor? Soğumuş deyince sizin anladığınız sıcaktan soğuğa geçilen bir aşamadaki ısı durumudur. Çay soğumuş, oda soğumuş, hava soğumuş, deyince az önce çayın, odanın, havanın sıcak olduğu hatıra gelir. Odalarda anlatılan olay, kış ortasında başlıyor. Yazar, buz tutmuş, donmuş dese, soğumaktan öteye bir durum anlaşılabilecek; soğuk çamurlara dese, dediğinden gene yanlış bir anlam çıkmıyacak, ama «soğumuş çamurlara» deyince, parkta oturan kişi daireden çıkmadan önce çamurlar sıcakmış gibi bir durum anlaşılıyor.

Tümce, büsbütün şaşırtıcı bir fiille son buluyor: «Gözlemiştim» parkta oturan bir kimsenin havuzu, sıraları, gözlemesi ne demek oluyor? Bu iş olsa olsa park bekçisinin işi. Parkta oturan bir kimse, «soğumuş çamurları, kara çakılları» her halde gelip geçenin alıp götürmemesi ile görevli değil.

Odalarda'nın dili baştan sona kadar hep böyle. Tümce tümce üzerinde duracak olsam bu yazım Erdal Öz'ün romanından uzun tutar. Kitabın ilk satırlarında görülen bu aksaklıkların bir dalgınlık sonucu olmadığını belirtmek için Erdal Öz'ün dilinden bir kaç örnek daha alıp geçeceğim.

«Eski bir mukavva şeker kutusunun içinde» (S. 1. satır 16)

Doğrusu :

«Eski bir mukavva şeker kutusunun içinde.»

Az daha aşağıda :

«Ah bu eskimiş, yalnızlık kokan ahşap, eski yapıların...»

Eski, ile eskimiş sözlerinden biri fazla...

S. 8, satır, 19 :

«Ev sahibim kadın»

Doğrusu :

«Ev sahibem». Ev sahibim kadın dendi mi, söz ne Türkçeye ne de arapçaya uyar.

Aynı sayfa, satır; 36 :

«Pantolonuma kim ütü yapacaktı?»

Doğrusu :

«Pantolonumu kim ütüleyecekti?»

Erdal Öz, bu Fransızcadan dilimize aktarılan yap mak yardımcı fiilini de dalgınlıkla kullanmıyor.

S, 29; satır, 15 :

«Açlığımı daha dayanılmaz yapıverdi»

Doğrusu :

«Açlığımı daha dayanılmaz hale getirdi»

S. 44 :

«O gün çok verimli bir çalışma yaptım.»

Doğrusu :

«O gün çalışmam çok verimli geçti.»

Bunun gibi, kitabın 53 sayfasındaki:

« Doyumsuz yemeklerden yiyecektim.» «...maydonozlu çorbadan koyacaktı.» sözlerinde görülen «den, dan» ekleri de fazla. Yazarın bu ekleri, kötü Fransızca çevirilerden bellediği anlaşılıyor. Fransızca **l'article partitif du** kötü çeviriciler tarafından dilimize olsa olsa bu tümcelerdeki gibi çevrilir.

Erdal Öz'ün kişilerinin konuşmaları da alışageldiğimiz bizim kişilerimizin konuşmalarına uymuyor.

(X) Odalarda, Erdal Öz'ün Romanı, Varlık Yayını, 1960.

(Ellerine sarıldım: «Sizi bana Allah gönderdi» dedim. Gözlerim sulanmıştı. «Doğrusu sizin gibi bir dosta sahip olmakla ne kadar öğünsem azdır.» sayfa, 35)

Kitapta yer alan konuşmalar hep böyle nazik, kitap kokan konuşmalar. Sanırsınız ki, on dokuzuncu yüzyıl aristokrasisini yansıtan Rus romanlarından aktarılmış. Ama gene çeviri kokusu üzerlerinde tütüyor. «Sizin gibi bir dostum var diye» demiyorlar da ,daha bir incelikle: «Sizin gibi bir dosta sahip olmakla» diyorlar.

Odalarda anlatılmak istenilen konu kısaca şöyle : Roman, hikâyenin belli başlı kişisinin annesinin ölümü üstüne duyduğu yalnızlıkla başlıyor. Küçük bir Anadolu kasabasında geçiyor. Hikâyenin kişisi, annesinin kötü ruhuyla karşılaşırım kaygusuyle evine giremiyor. Ötede beride dolaşıyor. Annesinin ölüsünü kaldıracak parası da yok. Evinde kiracı oturdukları kadına da borçlu.

Annesinin ölümünden birkaç gün sonra kadın, kendisini evden çıkarıyor o günlerde kahvede tanıdığı, durmadan tırnaklarını yiyen biri, onun kendi kiracı oturduğu evin bir başka odasına yerleştiriyor.

Romanın öksüz kahramanı üç beş gün sonra yeni ev sahibesiyle evleniyor. Fakat mutluluğu pek uzun sürmüyor. Kadın, kendisini daha önce kiraladığı odada bırakıyor, o odanın karşısına düşen kendi odasında, eski kiracısıyla düşüp kalkıyor. O 'da bu duruma ses çıkarmıyor. Bu arada evlendikleri sırada karısının üç aylık gebe olduğu anlaşılıyor. Derken kadın anlaşılmıyan bir sebepten ölüyor. Adam, karısının ölüsünü kucaklıyor, öpüyor, acısından şapkasını bir kaç defa çıkarıp giyiyor, ölüyü yatağının içinde bırakıp evden çıkıyor.

Yazarın nedir bu konu ile anlatmak istediği? Erdal Öz'ün kişisinin hikâyesi, konunun kısaca özetlenmesinden görüleceği gibi pek ciddiye alınacak bir hikâye değil. Ama Erdal Öz onun hikâyesini neredeyse ağlamaklı bir duruma getiriyor. Yazarın yer yer ortaya çıkan bir mizah istidadı var. Yazar, anlatışında öyle ağlamaklı bir tutum takınmasa kendini tutamayıp gülecek insan. Fakat yazar bu istidadını küçümsüyor. Kişisinin, okuyanın katılması güç, gariplikliklerini, salaklıklarını, anlaşılması güç vehimlerini, dramlaştırmyıa kalkıyor.

Anlatılan olaylar, belirli bir zaman sırasıyla da yerleşmiyor okuyanın aklında; belirli bir yere bağlanmıyor.

Bakıyorsunuz üçüncü bölüm: «ölümün üstünden şu kadar gün geçti» diye başlıyor. Hikâyenin kişisi, bu süre içinde yeni bir takım alışkanlıklar edindiğinden söz ediyor. Bir kaç safya sonra kendi sinin evinden çıkarılması söz konusu olunca, annesinin ölümünden o güne kadar sadece on gün geçtiği anlaşılıyor.

Olayın sık sık küçük bir kasabada geçtiği açıklanıyor. Ama bu kasabanın faytoncusu var, saat kulesi var, hikâye kişisinin çalıştığı bir dairesi var, bu dairenin kadın erkek memurları, müdür beyi var. Küçük bir Anadolu kasabasında müdürlü, bir sürü kadın erkek memurlu bu daire, ne dairesidir? Mal Müdürlüğü mü? Özel şaymanlık mı? Odalarda'yı okuyan o küçük memuru bir türlü belirli bir çerçeveye bağlıyamıyor.

Romanın beşinci bölümünde, hikâyenin kişisi işine giderken iki simit alacak. Simit alması kolay ama bu iki simiti nerede yesin? 95 sayfalık romanın yarım sayfası bu önemli meselenin tartışmasıyla geçiyor. Simitleri sokakta yese yaşama düzenine uymıyacak. Kahvede yemeği canı istemiyor Üstelik kahvede çay içip simit yiyecek vakti de yok.. İşine geç kalacak. Ama o sırada saat kulesinin altından geçerken saat sekizi vuruyor. Türkiyede resmi dairelerde çalışma saat dokuzda başlar. Ama o işine gidince bütün öbür memurları işinin başında buluyor.

Burada okuyanın aklına iki şey geliyor. Hikâyenin kişisi ya işinin kaçta başladığını doğru bilmiyor, ya da saatin vuruşlarını yanlış sayıyor. Bir de onun bu simit alayım mı almıyayım mı şeklinde kararsızlığına insan okurken dayanamıyor, içinde, «Al simitlerini, dairene git, odacıya da bir çay söyle ye!» diyeceği geliyor.

Odalarda, ilk sayfalarında Camus'nun Yabancı'sını hatırlatan bir olayla başlıyor. Hikâye kişisinin anası ölmüştür. Camus'nün etkisinde bir roman, Erdal Öz'ün yaşında genç bir yazar için başarılı bir ya pıt olurdu elbette. Ama Erdal Özün kişisi ile Camus'nün kişisi arasında bütün benzerlik ikisinin de annelerini kaybetmeleri olarak kalıyor. Camus'nün kişisi sizin yaşamasına katıldığınız, kendisini anladığınız bir kişidir. Kayıtsızlığı, çağımız insanının bir yönünü aydınlatır. Erdal Öz'ün anlattıklarından bu türlü bir anlam çıkmıyor.

Odalarda'nın kişisi yer yer Dostoyevski'nin Budala'sındaki Prens Mişkin'i de hatıra getiriyor. Ama Mişkin gerçekte zeki bir adamdır. Mişkin'i davranışlarında haklı görebilirsiniz. Erdal Öz'ün kişisi böyle biri de değil.

Camus'den Dostoyevski'den Duhamel'in Salavin inden tutun, Özcan Ergüder'in «Ötesi» adlı hikâyesi ne, Sait Faik'in kişilerinin küçük adamın yaşayışı ile ilgili, parklarda dolaşmak, çay içmek, simit yemek, paltosunun yakaları kalkık dolaşmak gibi davranışlarına, Atilla İlhan'ın şiirlerine kadar Erdal Öz'ün anlattıklarında birbirine karışmıyan yok. Ama bu etkiler hep yüzeyde, hep hazmedilmemiş olarak kalıyor.

Erdal Öz, hep yenilik adına düşüyor bu çıkmazlara. Dergilerde sanat üstüne yazdıkları ile romanını karşılaştırınca benim vardığım sonuç bu. Dil kurallarını bir yana itmeyi, kötü çevirilerden yayılan Türkçe ile yazı yazmayı yenilik sanıyor. Camus'den, Dostoyevski'den, Duhamel'den, Sait Faik'ten, Özcan Ergüderden, Atilla İlhan'dan okuduklarından aklında kalanları birbirine karıştırmayı yenilik sanıyor.

Oysaki yenilik sanıldığından çok daha güç bir iştir sanatta. Yeniliğin ne olup olmadığının açıklanması ayrı bir konudur. Ama şu kadarını ekliyeyim ki, gariplikleree başvurmak, açıklıktan kaçmak yenilik değildir.

LANGSTON HUGHES'TEN DÖRT ŞİİR

bir gidiş sade

Yaşamımı derleyip
Toparlayıp götürüyorum
Sürüyorum her sefer
Chicago, Detroit
Buffalo, Scranton,
Neresi olsa
Ta Kuzeyden Batıya
Tek Dixie olmasın da

Yaşamımı derleyip
Trene atıyorum
Los Angeles'e varana kadar
Bakersfield, Seattle, Salt Lake,
Neresi olsa
Ta Kuzeyden Batıya -
Tek Güney olmasın da

Jim Crow kanunları
Tak etti canıma
Kim varsa zâlim
Üstelik korkak
Hep linç etmek, adam taşlamak
Benden ürkenlerden
Ben de ürktüm.

Yaşamımı derleyip
Alıp götürüyorum
Bir gidiş sade-
Gidiş Kuzeye
Gidiş Doğuya
Gidiş !

korkulu

Gözleri yaşlı kaldık gökdelenler arasında
Nasıl kaldıysa soylarımız
Palmiyeleri arasında Afrikanın
Çünkü garibiz, kimsesiziz
Gece de indi
Üstelik korkuyoruz.

gölge

Güneyli kibar bayan
Üzülmeyin sade
Asılmış bir siyahidir sallanan
Ay karanlık gecede

Asılmış bir siyahidir
Yol üstü bir ağaca
Ay karanlık gecede
Gelen geçen hep görsün
Sonu nedir Dixie'de
Beyaz bir kadına göz dikmenin

Güneyli kibar bayan
Üzülmeyin
Üzülmeyin

memleket özlemi

Demiryolu köprüsü
Gamlı bir türküdür havada
Demiryolu köprüsü
Gamlı türküdür havada
Trenler geçtikçe her sefer
Gitmek isterim ne yana olsa

Kalktım istasyona indim
Yüreğim ağzımda
Kalktım istasyona indim
Yüreğim ağzımda
Tek bir yük vagonu bulsam
Atsa beni güney topraklarına

Bu memleket özlemi Tanrım
Beter mi beter
Bu memleket özlemi
Beter mi beter
Sırf ağlamıyayım diye
Yayar ağzımı gülerim.

TÜRKÇESİ: NECATİ CUMALI

Tugrut UYAR

övgü, ölüye

Yorgun bir asker
kılığında ayakların vardı. Herkes. O, bir ay çiçeğidir
ayı ve çiçeği alınmış, sakalları artık tükenmiş
uzamaktan. Neden evleri yadırgamış ve barbar
gecelerine özlemli. Aslında heryeri uygun sarılara
ve otobüslere

Ayakların vardı. Numarası bir kalıba uygun ama
rahatsız. Başta sabırsız ve kahraman. Sonda
geceyi uzun uzun bölen ve sonuna gitmeyen.
Öbür ayakları kışkırtmayan. Sakalları artık
tükenmiş uzamaktan.

Birdenbire o sabahlardı, peynirlerin kötü
kâğıtlara sarıldığı dükkânlardı. Önlüklü
kadınların sevinçsiz şarkılarla çocuklar
doğurduğu, yaşamayı isteksizce uzatan. Aysız.
ve çiçeksiz vazgeçmelere boynumuzu uzattığımız.

Ölü,
ölüye neresinden yanaşmalı. Donuk ve çekici, sonsuz
ölü. Bütün kumsalların ve asfaltlarından ve
karantinaların, yeleklerin ve saat kösteklerin
gölgelerin ölüsü. Bulaştığımız birşey. Her yönü
limon mu kokardı? Vardı..
ölü vardı. Şakayı sevmeyen insanların, dağlara
çıkmayı tasarlardı, balıkları ve tuğlaları
üstüste koymanın sevincine vardığı zamanlardı,
ama ölü vardı, ölü.
bitmeyen büyük bir akşamdı, kurtulmadığımız
ondan, ne bulursa, donukluğuyla, bilgeliğiyle,
ne bulursa hinliğiyle karalardı. O artardı.
Onun hiçbir şeyi yoktu. Bir, tanımı vardı.
Yabancılar ve tırnaklar geldi. Bütün suçlar
övüldü. Pisliği göklere çıkardılar, katıldık.
Ve dondurmalar dondu..

Sen belki de sonsuz bir çinisin, kerestelerin
olmadığı, tabelâsız dükkânların ve uzayıp giden
duran bir zamanın.. Tanrısal umutsuzluktan.
Suyu büyük bakraçlara konunca gökten korkan, sen
ey, acemi duvar resmi, senin sakalların tükenmiş
uzamaktan. Kent özlüyor seni, para kazanansın,
krallar küçülüyor, para kazanansın, para
harcamalısın peynirlerin kötü dükkânlara
sarıldığı o kâğıtlarda. Alış ölüye.
ölüye...
Ölü en güzel. En alışılacak. Ayakların vardı, korkak.
Ellerin nasıl olsa yıkılmış gitmiş para saymaktan,
cıvatadan, balatadan, üremesiz kadın okşamaktan,
topraktan,
ağır gelişen, karşı koymayan miskin topraktan.
ölü yiyici topraktan. Asıl ölüye nasıl yanaşmalı o
topraktan. Trenler süslü, vagonların kopuk..

Ayakların vardı. Pisti yıkanmamaktan. Kutsal kitap
ırmaklarından. Her yanın pisti ölüye bulaşmaktan.
Birdenbire, o narlardı, dipdiri, umulan, sonsuz
erinçli, ırmak boylarından bir adamın dışarı
çıkması ve girmesi, güneşin utanması sarhoş
kılıklardan. Kıyıcılıkla yaratış arasında birşey.
olmamaktan.

> «Küçük kuşlar gümüş parmaklıklar ardında
> bütün atlar bütün bukağılandı.
> kimseler korkmadı yanlış olmaktan
> ölü unutuldu sokak ortasında..
>
> Ben hiç kırlangıç olmadım. Hiç sesim çıkma
> krallar oturup içki içtiler.
> uyruklar oturup içki içtiler
> Alkol çünkü bir büyük uğraştı
>
> Şaşmayan bir sen misin uslu denize
> ölüyü sokak ortasında bıraktık
> çoğalttık süpürgeleri ve tozları
> kandan ve kireçten resimler yaptık.
>
> Üşürdük elbet hep ıslaktık..

sonra kanlarmış,
sakallarıydı,
göklerin cinsel andacı..

. . .

Bıkkınlık yürürse ayaklarıyla, o kıyıcı duygusu
gökler sofrasından artık olmanın, üleşilmenin
beş on paya, Tanrıya iğreti konukluk, talaşla toz
yürürse, uzayan ıssızlığı işe yaramanın, yürürse
ayaklarıyla, duralım ve bağıralım,
herşey bir büyük gerçektir, cumhuriyet ve at ve
varsa denizlerde yitmek, ve varsa yetmemet o da
ve varsa ilgisizlik o da, ve varsa hiçbir şeyi
sevmemeyi sevmemek o da, ve varsa herşeyi sevmeyi
sevmek o da,

«Ama bir su sakin akıp giderdi
denizde bir gemi sakin giderdi
bir kadın sakin doğurup giderdi
bir din sakin eskiyip giderdi
bir başkaldırma sakin gelişip giderdi.»

sessiz ve uğultulu şarkıları boşuna taş kırmaların.
alkol bir büyük uğraştır, ey Mağribi, ey değerini
ve sonsuz düzenini bulmamış göçebe.
Pencereler yaslısı
senin zamanını düşünüyorum, sonsuz bir sarı...
«Bir Arabistan ve karşılıksız bir çek
Bir para ile dengesi
korkunun sonsuz gelgiti kanında
külotlar, korseler ve adamlar..»
ve çöl yürürse üstüne ey,
tramvaylardan ve tartışmalardan korkan, ey Mağribi.
ayakların vardı senin, pis ayakların, kaçmaya
yarayan.
Senin sürülerin vardı Beytlehem kıtlığını otlayan
tuzlu ama fenerli, enlemli boylamlı denizlerin
içinde kaybolunamıyan,
sen bir koyun gibi tuzların kokusunu sanırdın
işe yaramazdın.. Gazallerin sakin otlardı, tulum
ezgileriyle uyuklayan, senin ayakların vardı,
alışmış, hep yürümesi ölüye...

. . .

«Küçük odalarda, kuzuların otladığı
resimler karşısında
oyuncaklar çocuksuzluktan hüzünlenirken
bir çocuğu döver yatışırdın
savaş yerine, alkol yerine
güçlenirsin
sarışın gözlü, hazır, büyük kafalı..»

. . .

Gemilerin uzun uzun taşıdığı bir ölü...

BİZE GELEN KİTAPLAR

DÜN—BUGÜN Yayınevi'nin Türk Klâsikleri serisinde çıkan eserler:
NAMIK KEMAL Külliyatından:

1. Vatan yahut Silistre. Baskıyı hazırlıyan: Prof. Kenan Akyüz. 7177 S. Resim 250 kuruş.
2. Gülnihal. Baskıyı hazırlıyan: Prof. Kenan Akyüz. 7+120 S. 3 lira.
3. Zavallı Çocuk. Baskıyı hazırlıyan: Prof. Kenan Akyüz. 7+42 S. 2 lira.

ŞİNASİ Külliyatından:

1. Müntahabat-ı Eş'ar. Baskıyı hazırlıyan: Süheyl Beken. 8+126 S. 320 kuruş.
2. Şair Evlenmesi. Baskıyı hazırlıyan: Fevziye Abdullah Tansel. XII+22 S. 150 kuruş.
3. Terceme-i Manzume. Baskıyı hazırlıyan: Süheyl Beken. 7+27 S. 150 kuruş.
4. Makaleler. Baskıyı hazırlıyan: Fevziye Abdullah Tansel. XII+110 S. 3 lira.

NABİZADE NAZIM Külliyatından:

1. Zehra. Baskıyı hazırlıyan: Aziz Behiç Serengil. IX+168 E. 4 lira.

(Her kitabın açıklayıcı Önsözleri ve eski söz'erle deyimleri veren notlar bölümü vardır.)

BUGÜNÜN YAZARLARI Serisinde:

1. Salâh Birsel: Dört Köşeli Üçgen. Roman. 163 S. 4 lira.

Çeşitli yayınlar :

★ EVREN ÜSTÜNE DESTAN. İsmail Âli Sarar'ın şiirleri. Konya, Çağrı Yayınları. 64 S. 250 kuruş. P. K. 99 - Konya.

★ KARPUZ DİLİMİ. Şemsi Belli'nin şiirleri. Ankara, Başşehir Yayınları. 109 S. 3 lira. Başşehir sok. 28 - Ankara.

★ KOMEDYA. Nesrin Mâvi'nin şiirleri. İstanbul, M. N. Ramok yayını. 88 S. 250 kuruş. Resimler: İVİ. Galata, Hovagimyan Hanı 13, İstanbul.

★ ONBİR ÇAĞDAŞ BESTECİ. Yazan: İlhan K. Mimaroğlu. Ankara, Forum Yayınları. 175 S. 11 resim. 5 lira.

★ SAÇMA SAPAN. Basri İmece'nin şiirleri. Ankara. 46 S. 250 kuruş. P. K. 272 Ankara.

★ TANRIGİLLERDEN BİRİ. Demirtaş Ceyhun'un hikâyeleri. İstanbul. 64. S. 250 kuruş. Ataç Kitabevi Ayazpaşa - İstanbul.

★ ÜÇ AYRI YOL. İrfan Sönmezışık'ın şiirleri. İstanbul, Güney Yayınları. 47 S. 2 lira.

★ 27 MAYISTAN İKİNCİ CUMHURİYETE. Günün bazı meseleleri üzerinde düşünceler. Yazan: Doç. İsmet Giritli. İstanbul, Türkiye Millî Gençlik Teşkilâtı Gençlik Yayınları. 111 S. 5 lira. İstiklâl cad. 472 - Tünel, İstanbul.

Nermin
MENEMENCİOĞLU

KILIMANJARO VE TÜRKİYE

Eylül 1922 de Hemingway yirmi üç yaşında idi. 1917 de «high hool» diplomasını alalı bir hayli serüven yaşamıştı. Birinci Dünya Savaşına katılmak hevesi ile üniversiteden vazgeçerek önce Kansas City'de gazecilik yapmış, sonra Kızılhaç ambülans kolunda şoförlük görevi ile İtalyan cephesinde savaş görmüş, on dokuzuna varmadan şrapnel yaraları ile hastahaneye kaldırılmıştı. «Silâhlara Veda» romanının malzemesini sağlıyan bugünlerin bir başka hatırası olarak İtalyan hükûmetinden iki cesaret madalyası almıştı. Yeniden gazeteciliğe atılmış, Toronto'da, Şikago'da çalışmış, 1921 Eylûlünde genç bir piyanistle evlenerek Toronto yıldızının muhabiri olarak Avrupa'ya hareket etmişti. Genç Hemingway İspanya'yı karısı ile beraber dolaşıp Paris'e geldi. Yanında Gertrus Stein, Joyce, Ezra Pound gibi kendiden yaşlı ve ünlü yazarlar için tanıtma mektupları vardı. Bu yazarlarla dostluğu, ve Paris'de hikâyeci olarak çıraklık yılları hakkında bilinenler pek çok. Ancak bu yılların arasına sıkışan bir Türk macerası var ki ondan çok bahsedilmez. Bu macera İstanbul'da başladı, Lozan'da bitti. Çok az sürdü, ve aslında Hemingway'in gazetecilik hayatı ile ilgili idi. Fakat burada edindiği görgü yazı hayatını da izleyecekti. O bakımdan her ne kadar İstiklâl Savaşımızın dolaylarında dolaşıp onu anlamıyarak çekip gitti ise debu kısa devir bizi ilgilendirir.

Yazarın ilk meslek yılları hakkında çok ayrıntılı bir çalışma yapan Charles A. Fenton, **The Apprenticeship of Ernest Hemingway** (Ernest Hemingway'in Çıraklık Yılları) kitabında bu maceraya iki bölüm ayırıyor. Bu yazı için bu iki bölümden faydalandım.

1922 de Türk görüşünü okuyucularına aktaracak dünya gazeteleri çok değildi. Ancak Yunan ordusunun yenilgisinden, ve İzmir yangınından sonradır ki Toronto Star Hemingway'e İstanbul'a hareket etsin diye telgraf çekti. Hemingway de bu görevi aynı zihniyetle kabul etti. Bir kaç yıldan beri savaş sonrası entrikaları, büyük devletlerin aralarındaki pazarlıkları, birbirlerine yaptıkları oyunları yakından takibediyordu. Anadolu Savaşı onun için büyük bir oyunun küçük bir parçası, ve o zamana kadar yapılan hataların bir sonucu idi. İşte bu hatalardan dolayı klâsik kültürün mirasçıları olan Yunanlılar perişan bir halde kaçmakta idiler, ve Türkler de belki ikinci bir Viyana düşünüyorlardı.

Hemingway 30 Eylûlde İstanbul'a vardı, ve vakit kaybetmeden gazetesine ilk telgrafını çekti. İstanbul «gürültülü, sıcak, inişli yokuşlu, pis ve güzel» bir şehirdi. Sokaklarda çeşitli üniformalar ve çeşitli söylentiler dolaşıyordu. Ecnebiler tren biletlerini kapışıyorlardı.

İkinci telgrafını Mudanya'dan çekti. Bu telgrafta İngilte'nin ve Fransa'nın savaşta sorumluluğunu ve Rusya'nın Yakın Doğu ile ilgisini belirtti. Amacı başlangıçta genel bir tablo çizmek, durumun ana hatlarını tanımlamaktı.

Üçüncü yazısı Kemal Paşayı anlatıyordu, ve okuyucularına bir kıyas imkânı vermek için onu İrlânda'nın iki kahraman liderine benzetiyordu. Aynı yazıda Kemalistlerin başlıca amacı Musula sahip olmak olduğunu söylüyordu. Oysa zamanı gelince Kemal Paşa daha büyük bir amaca ulaşmak için Musul'u hiç göz kırpmadan İngiltere'ye bırakacaktı.

Daha ilk telgraflardan görülüyor ki Hemingway'in kuvvetli yönü siyasal incelemeden çok bir yerin, bir durumun «hava» sını iletmekte, gördüklerini teker teker, canlı canlı anlatmakta idi. İstanbul'dan gönderdiği yazıların en başarılıları şehrin o son işgal aylarındaki halini anlatanlar : «Kemalistlerin» şehri almak için son hazırlıklarını, Rus devriminin İstanbul sokaklarına boşalttığı binlerce askerin sefaletini, minarelerden ezan okunurken Galata batakhanelerinde olan bitenleri,

o kozmopolit kargaşalığı, heyecanı, yalancı eğlence çılgınlığını kısa cümlelerinde yaşatıyor. Bu malzemeyi çok yıl sonra «Kilimanjaro Dağları» hikâyesine yerleştirecekti: Hikâyede ölmek üzere iken geçmiş günleri bir daha yaşıyan yazar Harry, İstanbul'da gürültülü, döğüşlü bir gecenin sonunda bir Ermeni orospusu ile Rumeli Hisarına nasıl gittiğini, sonra Pera Palas'a bir gözü kararmış, ceketinin yırtık kolunu saklıyarak, nasıl döndüğünü hatırlar:

«O aynı akşam Anadolu'ya hareket etmişti, ve daha sonra, hatırlıyordu ki, bütün bir gün afyon çiçekleri tarlalarından geçmişti ve bir tuhaf olmuştu, ve sonunda, bütün mesafelerin şaşırıldığı bir yerde, Konstantin'in o yeni gelen toy subayları hücuma geçmişlerdi, ve topcular kendi erleri üzerine ateş açmıştı, ve gözlemci İngiliz subayı çocuk gibi ağlamıştı.

«O gün ilk defa olarak beyaz bale etekleri ve havaya dikili ponponlu pabuçlar giyen ölüler görmüştü. Türkler devamlı ve küme küme gelmişlerdi ve etekli adamların kaçtığını ve subayların onlara ateş ettiğini ve onların da kaçtığını görmüştü, ve İngiliz subayı ile beraber o da koşmuştu, ta ciğerleri sancılanıncaya ve ağzı metelik tadı ile doluncaya kadar, ve kayaların arkasına sığınmışlardı, ve yine de Türkler küme küme gelmişlerdi. Daha sonra düşünemediği şeyler görmüştü, ve daha da sonra o şeylerin çok daha kötüsünü.»

Ekim ayında Hemingway Yunan ordusunun Doğu Trakya'dan çekilişini görmeye gitti. İtalya'da Kaporetto ricatını savaşta bulunan subaylardan dinlemişti. Burada yenilmiş bir ordunun nasıl geri gittiğini gözü ile gördü :

«Önlerinde atlı devriyeler, üzerlerinden dökülen Amerikan üniformaları ile geçiyorlar, yüzleri asık, fakat kimi defa dağınık, serpili sıralarından bize sırıtanlar da oluyor. Arkalarında bütün telgraf telleri kesilmiş, direklerden Mayıs bayramı kordeleleri gibi sarkıyorlar, sazlı kulübelerini, Türklere karşı son bir dayanma için tellerle ördükleri yamaçları bıraktılar... Kimi askerler bagaj yığınlarının üstünde yatıyor, kimileri mandaları dürtüyor. Levazım arabalarının önünde ve arkasında piyadeler serilmiş. İşte büyük Yunan askerî serüveninin sonu.»

Askerlerin perişanlığı yanında bir de sivil halkın perişanlığı var. Yerli Rumlar Yunan ordusu ile beraber kaçmakta idi. 20 Ekimde Edirne'den gönderdiği bir telgrafta bu göçü anlatıyor :

«Doğu Trakya Hıristiyan halkının sonsuz, sekteli yürüyüşü Makedonya'ya giden yolları tıkamaktadır. Meriç nehrinin Edirne'den geçen büyük kolu kırk kilometre uzunluğunda. Kırk kilometre boyunca inek, öküz, ve böğürleri çamur içinde mandaların çektiği arabalar, ve başlarında battaniyeler, körü körüne mallarının yanı başında sendeleyerek yürüyen erkek, kadın ve çocuklar.»

Bu olayların Anadolu'da karşılığını, fazlası ile, Karaosmanoğlu'nun Millî Savaş hikâyelerinde bulmak mümkün.

Hemingway o bitmez tükenmez insan geçidini geride bırakarak Edir'neden trene bindi. Edirne'yi sevimsiz bulmuştu. Sofya'dan çektiği uzun bir telgrafda söz arası şehrin tek otelinin açıkgöz, fırsat kaçırmaz sahibi Madam Mari'nin bir portresini çiziyor. İstasyona gelince: «Yağmur ve çamur içinde askerlerin bohçaların, kerevetlerin, şiltelerin, dikiş makinelerinin ufak bebelerin, kırık arabaların yığın yığın olduğu bir batak.» Gaz lâmbaların ışığında bu sahnenin korkunçluğu daha da artıyordu. Rahat bir tren koltuğunda otururken, daha Sofya'ya varmadan Trakya olayları bir rüya gibi görünmeye başladı. Yine de Edirne yolunda gördükleri Hemingway'i hayat boyunca damgalıyacaktı. İlk yazdığı «basit şeylerin» konusu bu olacaktı. 1925 de yayınladığı **«In Our Time»** (Zamanımızda) kitabının üç kısa bölümü bu hatıralarını canlandırıyor. 1930 da bu kitabın yeni baskısını hazırlarken bir de «İzmir Rıhtımı» hikâyesini ilâve etti. Daha sonra da gördükleriyle duyduklarını birleştirerek «Silâhlara Veda» kitabının ünlü Kaporetto sahnesini yaratacaktı.

Paris'e dönünce, bambaşka dünya, o son bahar atyarışları, kestane ağaçlarının altında kahve hayatı zıttına gitti. Duyduğu isyanı Kilimanjaro'da Harry anlatıyor: «Paris'e döndüğü zaman gördüklerinden konuşmaya, hattâ onlardan önünde söz edilmesine katlanamıyordu. Ve işte, kahveden geçerken, patates suratında aptal bir eda ile, önüne bir sürü tabak yığılmış, o Amerikalı şair oturuyor ve Dada akımı hakkında konuşuyordu, ismi Tristan Tzara olduğunu söyleyen, daima monokl takan ve başı ağrıyan bir Rumanyalı ile.»

Bir kaç hafta sonra yeniden **(11. Sayfada)**

Evrensel saydamlığında varlıkla çözülüp dağılmak
Uçurumların gururlu umursamazlığına dönüp bakmadan
Ölümün iki yüzlülüğüne teget bir sessizlikle derin

Gittikçe küçülen dünyaya karşı amansız yürüyüşü aşkın
Bir berbat asıntıda özlenen sınırsızlığa
Direnen bedenin gereksiz gereksiz uykusu

Zihni HAZİNEDAROĞLU

Rauf MUTLUAY

Hemingway'de Ölüm

Hemingway'in ölümüne şaşanlar, inanamıyanlar, hangi portreden yola çıkıyorlar? İnatçı, boksör, gönüllü savaşçı, Afrika avcısı, korkusuz boğa güreşçisi, okyanus balıkçısı, ön cephe muhabiri... genç, dinç, döğüşken, şen Hemingway'den mi? Artık eskimiş, iflâs etmiş vücuduna yapışan hastalıkları sürükleyen, umutsuz, yorgun ve bir tanrı inancından da yoksun ak saçlı ihtiyardan mı? Hem, ne demek ölüme inanmamak? Cenaze törenlerinin ısmarlama söylev temcidi... Oysa Hemingway, gerek yaşamasiyle gerek yazdıklariyle bize hangi sonucu seçtiğini, ölümü nasıl karşılıyacağını bir çok kereler söylemişti. Bu yazıda ölüm üstüne dediklerini, son kadere hangi yoldan nasıl gideceği konusunda söylediklerini bulacaksınız. Bu, onun en çok tekrarladığı, dönüp dönüp geldiği ana temlerden biriydi. Ben sadece dilimize çevrilmiş bazı hikâyelerinden yararlandım. Bu kısa derleme, Hemingway'in, yaşaması boyunca bilinçli bir ölüm kararına nasıl kesinlikle yöneldiğini belirtir sanıyorum.

Hemingway, hayatı bir savaş sayar; ama en ilkel anlamiyle. Av, yağma, fetih için yeni topraklara giden akıncıların, piyoniyelerin özlemindedir. Gerçek savaş, insanla tabiat arasındadır :

«Afrika'ya gene gelirim, diyor, ama para kazanmak için değil. Bu işi iki kurşun kalem ve en âdisinden bir kaç yüz kâğıt parçasiyle de yaparım. İçinde yaşamaktan, gerçekten, yaşamaktan hoşlandığım bir yere gelmiş olmak için gelirim. Bırak, başkaları, çok geç kaldıklarını bilmeyen başkaları Amerika'ya gelsinler. Bizim millet ve memleketi en güzel zamanında görmüştür; döğüşmeye değer olduğu günlerde döğüşmüştür.» (Afrika'nın Yeşil Tepeleri, 101-102).

Tragedyayı, ihtirasların tasfiyesi - Katarsis kuramıyla açıklayanlar gibi, sporu da ilkel vahşiliğimizin zorunlu bir boşalış ihtiyacına cevap sayanlar, herhalde yanılmıyorlar. Heminway, yiğitlik düşleriyle erkekliğin kapısına yaklaştığı ilk gençlik günlerinden beri balıkta, avda, savaşta... hep kendi başına döğüşen olmakta özel bir haz bulmuştur. Hikâyelerinde yaşattığı çeşitli cesaret örnekleri arasında bir tanesi özellikle anlamlıdır. Francis Macomber, yaralı aslanın önünde korkakça kaçtığı, karısının başka erkekle yattığını öğrendiği günün ertesinde tam herşeyden, bütün varlığından vazgeçtiği acı yenilgisinde birdenbire aradığı mutluluğu buluverir: «Bana bak, der. Başka bir aslan denemek istiyorum ben. Şimdi artık hiç korkmuyorum. Hem insana ne yapabilirler ki?

— Hiç. Ne yapacaklar, adamı öldürürler o kadar. Shakespeare ne demişti. Bir adam ancak bir defa ölür. Ne türlü olursa olsun, hepimiz Allah'a bir ölüm borçluyuz. Bu sene adam, sırasını savmış demektir.» Böylece, «sanki ameliyatla alınmış gibi korku birden ortadan kaybolur. Onun yerini başka bir şey doldurur. Bir adamın sahip olduğu en önemli şey. Adamı adam yapan nesne. Bunu kadınlar da bilirler.» Francis Macomber'in Kısa Süren Mesut Hayatı, cesareti bulduğu andan başlar. (50000 Dolar, 84-85)

Hemingway ise döğüşme cesaretini, yenme iradesini çok erken bulmuştur. Önceleri ancak sarhoş olarak ve titreyerek savaşa atılmış, sonra karabasanlarından kurtulmuştur. Bunları «Böylesi Başımıza Gelmez» hikâyesinde, otobiyografik kahramanı Nick Adams'ın ağzından anlatır. (Vatan Sana Ne Der? 35.)

Hemingway, yalnız acıdan korkar, acı çekene saygı duyar, acıya son vermek için ölümü bir kurtuluş sayar. Hayvanlar için de, insanlar için de. Francis Macomber, yaralı aslanın ardından gitmekten vazgeçince Wilson, o dürüst avcılık kuralını hatırlatır: «Niye olduğu gibi bırakmıyoruz? Ne demek istiyorsun, yani vurulmamış gibi mi davranalım? Yo, öldürmekten vazgeçelim. Olmaz öyle şey. Niçin? Çünkü aslan can acısı çekiyor.» (69)

«Daha önce kendi üstünde gezinmiş olduğu için atın kuyruğunun altında sineklerin tüneyişini görmek, o ana kadar duymadığı bir dehşet hissi verir. Kolu alçıdayken eti çürür; uykusuz gecelerinde, avda omuzu kırılıp da bir yolunu bulup kaçan bir geyiğin neler çekeceğini düşünmeye başlar. (Afrika'nın Yeşil Tepeleri, 46)

«Samuru düşünüyor, keşke vurmamış olsaydım diyordum. Bu gece ölecekti, sırtlanla ryiyecekti onu. Daha kötüsü ölmeden ele geçirecekler, daha canlıyken bağırsaklarını deşeceklerdi. Hayvanı vurup da öldüremediğim için kendimi alçak, kancık sayıyordum. Temizce, efendice öldürdüğüm müddetçe hayvan öldürmek fenama gitmezdi; suçlu hissetmiyorurdum kendimi. Ama herşeyin bir usulü var.» (92)

Tel örgülere takılan yaralı Williamson: — Vur beni Harry, Allahaşkına vur beni! Diye haykırır.» Acaba Allah insana tahammül edemiyeceği belâları gerçekten vermez mi, gerçekten öyle bir an gelir, acı kendiliğinden duyulmaz olur mu?» diye düşünür Harry. «Kendim kullanırım» diye sakladığı morfin haplarını ona verir. (Kilimanjaro'nun Karları. 29)

Bunu bize André Malraux da anlatmıştı. «İnsanlığın Hali» nde. Lokomotif ocağına atılma sırasını beklerken Katof'un kendi siyanür hapını genç arkadaşına «bağışlayışını.» Hemingway de umutsuz yaralının morfinle mi, kurşunla mı kurtarılması gerektiği konusunda topçu teğmeniyle doktoru tartıştırır; birbirlerine girerler. Bu sırada sedyeci girer: — Yaralı... Öldü efendim, der. Memnun olacağınızı düşündüm de. (Tabii ilimler yönünden ölü-Vatan Sana Ne Der? 51)

«Kızılderililer Kampı» hikâyesinde unutulmaz bir ölümü anlatır. Doğuramıyan karısının ameliyat edildiği ranzanın üstünde yatan koca sessiz sadasız boğazını kesivermiştir. Yolda küçük Nickie sorar:

— Adam niye kendini öldürdü baba? — Bilmem Nick, dayanamadı herhalde.

— Ölmek zor mu baba? — Yo çok kolay sanıyorum. Adamına göre.» (Kilimanjaro'nun Karları, 81)

«Şafak sökerken, babası kürek başında, kendi de sandalın arkasında oturduğu şu anda sanki hiç ölmiyecekmiş gib bir his vardır» Nick Adams'ın içinde. Önünde de koca bir hayat. Ama günü gelecek... Hemingway, babasının o sözünü de ölümünü de tam zamanında hatırlıyacaktır..

Hemingway, hep ölümü göze alarak çarpışan, böylece hayatın savaşını yaşayanları anlatmak istemiştir. En sevdikleri: «Yenilmemiş'lerin neşesiyle ışıl ışıl yanan deniz rengindeki gözlerinden başka herşeyi kocamış olan Santiago» (İhtiyar Balıkçı,3) — Karnına gömülen boynuza karşı boğaya altı defa kılıç saplayan hasta Manuel (Yenilmez Adam, — Vatan Sana Ne Der?, 91-96) — Karnına yediği usulsüz yumruğun acısına dayanıp döğüşü sürdüren boksör Jack'dır. (50000 Dolar, 28-29) Bunların hepsi hem kendi içlerindeki korkuya, hem can acısına, hem zorluğa yalnızlığa, göze alınması gereken en son çareye; hem güçlerinden üstün bir çatışmaya dayanmayı bilen hayat kahramanlarıdır.

«Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor.» mısra'ında boyun eğmiş bekleyen gönül rahat'ığı, gene de bir öteki dünya umudunun gölgesinde dinlenir. «Kilimanjaro'nun Karları» nda Harry ise «Tamam, der, işim tamam benim. İçeyim mi, içmiyeyim mi diye düşünecek hale geldim. Sağ bacağında kangren başladığından beri artık acı falan duymaz olmuştu. Şimdi büyük bir yorgunluktan başka bir şey duymuyordu. Ne tuhaf şeydi. İnsan artık bıktı mı, ölüm bile kolaylaşıyordu.» (6) Harry'nin ölüm iradesi karşısında kadın «gitmeye karar verdin, onu anladık, der. Fakat arkanda bırakacaklarının hepsini mahvetmek şart mı? Atını, karını öldürmesen; eğerini, zırhını yakmasan olmaz mı?» (10)

Oysa Hemingway de, kahramanlarından Mr. Frazer gibi, «Din, fakirlerin afyonudur, demiştir. Müzik vatanperverlik, iktisat, cinsi münasebet, içki, kumar, ihtiras, hürriyet de... insanların afyonudur.» (Kumar baz Rahibe ve Radyo - 50000 Dolar, 108-109)

Öyleyse... Sağlığın ve vücudun bütün lezzetleri tadıldıktan, tabiata egemen insan gücünün bütün imkânları harcandıktan, söylenmesi, yazılması gerekli herşey söylenip yazıldıktan sonra ne yapılabilir? Kime güvenilebilir, ne beklenebilir, hangi Tanrı imdada çağrılabilir? Son sınırda, yapılacak başka bir şey kalmadıktan sonra, hiç olmazsa Harry gibi, «artık kavga, mavga yok. Ömründe ilk defa başına gelen şu ölüm denen şeyi kendine zehir etmemek...» (22) mümkün müdür acaba? Hemingway bu eveti aradı. İntihar günahından korkacak kadar dindar olmadığı için de «temizce, efendice» son defa avlandı.

Bunu Sait Faik de yaşamıştı. Sinagrit Baba'nın, (bu akşam kimin oltasını seçmeli de artık bitirmeli bu yorucu ömrü» diye düşündüğünü yazmıştı. Gözü aç, korkak, kıskanç, hasis, kibirli oltalardan geçip tam aradığını sandığı adam tarafından yakalandığını sevinçle baktığını.. birdenbire ürperdiğini.. hiddetinden debelendiğini.., «bütün devirler ve seneler boyunca bu adamın ne cesaretini, ne cömertliğini, ne gururunu bir tecrübeye, bir imtihana tâbi tutturmamıs, her devirde talihi yaver gitmiş biri olduğunu. Sinagrit Baba'nın böylece hiçbir insanlık imtihanı geçirmemiş olan adamın sandalında pişman ve mağlûp son nefesini verdiğini...» anlatmıştı. (Mahalle Kahvesi, 108-111)

Hemingway kendini bütün imtihanlara sokmuş; cesaretini, cömertliğini, insanlığını tecrübe etmişti. Çıkmamış bir nefes için inanmadığı değerlerin yaşamasına yarayacak bir zayıflığa düşmedi. Hiç olmazsa yazdığı kahramanlara lâyık bir açıklıkla son imtihana da kendi girdi.

«— Ölmek zor mu baba?

— Yo, çok kolay sanıyorum. Adamına göre.»

Kilimanjaro ve Türkiye

(9. Sayfadan)

görevlendi. Lozan Konferansı toplanıyordu. Buradan gazetesine konferans hakkında iki uzun yazı gönderdi. İstediği diplomatik incelemeden çok konferans şahsiyetlerini sergilemekti. Türk heyetinin başkanından bahsederken şöyle diyor : «Herkes İsmet Paşayı görmek istiyor, ama bir görünce bir daha görmek isteğini duymuyor... Bunun çözümü şudur, sanırım: sinemaya uygun bir yüzü var. Resimlerinde ağırbaşlı, kumandaya alışkın, güçlü, hattâ yakışıklı. Ne demek istedi ğimi sinemada güzel olan bir sürü yıldızın hayatta cılız, küseğen yüz'erini görenler bilecek. İsmet Paşanın yüzü ne cılız ne de küseğen. Ancak sade ve belirsiz.»

İsmet Paşa ile uzun boylu konuşup konuşmaığı belli olmuyor. Asıl ikkatini iki başka şahsiyete çevirmişti: birincisi Çiçerin, ikincisi Mussolini. Hemingway'e göre Lozan Konferans'ının en ilginç yönü Lord Curzon ile Çiçerin arasındaki çarpışma idi. Mussolini'ye gelince, onu ilk dakikadan «Avrupanın en büyük sahtekârı» olarak gördü. Faşizme karşı daha o gün aldığı tavır hayatının sonuna kadar değişmiyecekti.

Konferans bitince Heminwvay ve karısı Ezra Pound'un misafirleri olmak üzere Rapalio'ya gittiler.

Burada Hemingway'ın Türkiye ile ilgisi bitiyor.

Melih Cevdet'le (Ayaktaki) Fehti Naci Bademliköyün çeşmesinin başında.

Fethi NACİ

İmroz'da Melih Cevdet'le

Gün çekildi mi yaşama da bitiyor. Sonra, denizin uğultusu, bitmek tükenmek bilmiyen böcek sesleri ve gece. Burada, İmroz'da, İskele'de, geceler daha bol yıldızlı, daha parlak. Kumsalın bittiği yerde lokantacı Yani'nin çardağı. Rakımızı bitirinceye kadar çardağa asılı bir lüks lâmbası sıcak Temmuz gecesini dalgalandırıp duruyor. Toprak yoldan arada sırada bir iki kişi geçiyor, rumca konuşmalar duyuluyor. «Çirkin Kız» da geçer mi diye bakıyorum; geçmiyor. Köyün en güzel kızının adını Çirkin Kız koyduk; güzelliğinin, kendisine ilgilendiğimizin farkında. Bir gün otobüsle Merkez'e giderken adını sordum: Yunan Mitologyasındaki Tanrıçalardan birinin adı çıktı. Çardakta otururken gelip kumsala oturuyor. O oturuyor, biz içiyoruz. Çirkin kız, çardak, deniz, Temmuz gecesi, taze balık, rakı, ertesi gün işe gitmemek... İmroz'un geceleri bunun için mi daha bol yıldızlıydı, bilmiyorum.

Sonra kaldığımız pansiyona gidiyoruz, meyhaneci Manol'un pansiyonuna. İmroz'a Melih Cevdet'lerle birlikte geldik, aynı pansiyonda kalıyoruz. Pansiyonun balkonu denize karşı. Oturup konuşuyoruz. Önümüz deniz. Sol yanımızda Madam Marika'nın kahvesi, sağ yanımızda Manol'un meyhanesi. Ben ömrümde denize, meyhaneye, kahveye hiç bu kadar yakın yaşamamıştım. Balkon sohbetlerini çok severdik. Balkonun altında asmalar az ötesinde küçük bir kilise vardı. Daha ötesi deniz. İskele. İskelede büyük motörler dururdu; Çanakkale'den gelir, Çanakkale'ye giderlerdi. İlerde kıyıya çekilmiş kayıklar.

Günler Madam Marika'nın kahvesinden gelen tavla pulu şakırtılarıyla başlardı. Az sonra kahvemizi içerdik ve Melih beni tavlada yenerdi. Kahvenin gediklileri, gümrük muhafaza memuru İbrahim bey, balıkçı Yani, balıkçı Canavar Niko (Canavar, soyadı imiş.) iddialı tavla maçları yaparlardı.

Manol'un meyhanesini sonradan

keşfettik ve sevdik. Önü avlu. İhtiyar bir iğde ağacı ile bir dut ağacı. Avlunun aşağısı deniz. İnsan kendini vapurda sanıyor. Meyhanenin içinde Othello'dan resimler. Yaşar hanım -Melih Cevdet'in eşi- merak etmiş, acaba biliyor mu diye, sormuş:

— Nedir bunlar, Bay Manol?

Manol, gayet sakin, «Othello'dan resimler.» demiş. Yaşar hanım sevinmiş: İmroz'da Othello'yu bilen bir meyhaneci! «Tiyatroyu çok sever misiniz?» diye sormuş. Manol, gene gayet sakin, «Yok canım, demiş, ömrümde bir defa gittim, onda da bunu oynuyorlardı. Resimlerini de satıyorlardı, aldım getirdim buraya duvarlara astım.»

Meyhanede çok güzel beş-altı sandalya var. «Manol, ne güzel sandalyaler bunlar!» demeyin, huylanıyor, «Ne o, siz de mi satın almıya kalkacaksınız?» diyor. Meğer her gelen o sandalyaları satın almağa kalkışırmış. Bir de Manol'a zenginliğinden söz açmayın. Melih bir gün takılıyordu: «Ne yapacaksın bu paraları Barba?» Manol bayağı içerledi: «Yahu herkes de sahi zannediyor! Ne gezer bende para!» diye başladı.

Giderek Manol köyde en sevdiğimiz insan oldu. Görmüş geçirmişliği, tok gözlülüğü, derbederliği, dalgacılığı hoşumuza gidiyordu. Bir peykeye, kahveci Kozma'dan aldığı tavlayı koyar, üstüne ceketini atar, yatar uyurdu.

Son günlerde hep onun avlusunda içtik.

— Manol rakı, derdik.

Getirirdi.

— Yahu bir şey yok mu bunun yanına, derdik.

Gülerdi:

— Peynir var ama kötüdür, derdi. Sonra hatırlar, «Dur bakalım salatalık da olacaktı» derdi. İki yanına sallana sallana çok hoş bir telâşla koşar, peynir ve salatalık getirirdi.

Manol, Bademliköy'den. Bu adada köy adları köylerin ürünlerine göre Bademliköy, Zeytinliköy, Meyva çok bol. Örneğin Merkezköy'den Zeytinliköy'e doğru yürürseniz yol boyunca meyva ağaçlarının uzanıp gittiğini görürsünüz. Elinizi uzatıp erik koparmak, kopardığınız erikleri yiyerek yürümek mümkün.

Bir gün Manol'un köyüne gittik. Daha köye varmadan küçük bir ev ve önünde bir karadut ağacı gördük. Kendi bahçemizdeymiş gibi o dutla böğürtlen arası karadutları yemeğe başladık. Tam bu sırada bir ses «Buyurun- Buyurun!» diye bağırdı: Bademliköyün papazıydı. Bizi evine davet etti. Bahçesindeki çeşmede ellerimizi yıkadık. Tertemiz odasında oturduk. Önce armut yıkadı, getirdi. Sonra... Sonrasını ben de tahmin etmiyordum: Bir tabağın içinde bir kadeh rakı ile bir bardak su getirdi. Gerçi rakıyı, likör gibi, bir dikişte içtik, ama, o rakıyı, o papazı unutamam artık. Meksika'da, Amerika'da, Kanada'da, bulunmuş. Otuzbeş yaşından sonra papazlığa başlamış. Ne tatlı konuşuyordu! Ayrılırken birbirimize «Bademliköyün papazına İstanbul'dan muhakkak bir hediye yollıyalım,» diyorduk.

Bademliköy'de, adından belli, badem ağacı çok. Erik, elma bol. Suyunu övüyorlar. Manol'un evinde oturduk. Ne güzel el işlemesi örtüler vardı. Manol'un bahçesinde meyvalar yedik. Sonra, yeni yapılan ilk okulun yanında oturup karnımızı doyurduk. İmroz, aşağıda, rüzgârlı ışıklar içinde uzanmış, mavi mavi, yeşil yeşil yatıyordu. Dönerken çok güzel bir köylü kızı gördük, adı Asimenya imiş. Fotoğrafını çekmek istedim, çektirmedi. Bir akrabası, kızın çok güzel olduğunu söylediğimiz zaman memnun oldu. Asimenya'ya Rumca bir şeyler söyledi, ondan sonra biraz konuşabildik. Bizi katırıyla İmroz'a götürmek bile istedi; Ben Melih'e baktım. Melih bana baktı, hanımlar da bize bakıyordu; çaresiz vazgeçtik.

İmroz'da balık bol ve ucuz. Barbunyanın kilosu altı lira. Kocaman bir sinariti altı liraya aldık. Melih, bir sabah, erken kalkmış, gitmiş bir balıkçı motörünü karşılamış. Barbunya almış. Balıkçı Niko, karidesleri kumsala fırlatıp atıyormuş; Melih'in bir tuhaf baktığını görünce, «Al beyim, demiş, iyi rakı mezesi olur.» Sonra başlamış gümüş balıklarını kedilere atmağa. «Nee!» dedim. «E, ne yapalım, dedi Melih, âlemin içinde kedilerle yarışacak değildim ya!» O günden sonra Niko bize her gün karides yolladı. Her akşam içiyorduk. Önceleri lokantacı Yani'nin çardağında, sonra Manol'da. Yani, genç, çalışkan, becerikli; bu gidişle bir iki yıla varmaz büyük bir lokanta sahibi olur. Ama biz gelecek Temmuzda gene Manol'da içeceğiz.

Bir roman, bir şiir antolojisi, bir de Hemingway'den bir hikâye kitabı almıştım yanıma; tek satır okumadım. Gazete de gelmiyordu. Bir gün nasılsa bir Milliyet geçti elimize, galiba dostumuz gümrük muhafaza memuru İbrahim bey vermişti. Aziz Nesin'le İhsan Ada'nın salıverildiklerini o gazetede okuduk. O gece balkonda Melihle Tanin üzerine epey konuşmuştuk.

O balkonlu geceler gerçekten güzeldi. Baudelaire'in andığı gibi: «Et les soirs au balcon...» Gelişigüzel konuşurduk; anılardan, insanlardan, denizden. Edebiyattan, politikadan hiç açmazdık. Balkona açılan iki kapıdan gaz lâmbalarının ölgün ışıkları gelirdi. Çocuklar uyumuş olurlardı. «Hüüh» diye bir ses gelince İdris'in uyandığını anlardık, Yaşar hanım odaya koşardı. İdris tıpkı Melih'in burnu. Daha bir buçuk yaşında; su istemek için, su içerken çıkardığı sesi taklit ediyor. İdris uyanınca biz de, içerde, hole benzer yerdeki masanın üzerine gaz lâmbasını yerleştirip beziğe başlıyoruz. Bezikte hep ben kazanıyordum.

Melih Cevdet'le konuşmalarımız önceden hazırlanarak, sorular düzenliyerek olmadı; konuşurken soru soruyu açtı. Melih Cevdet'teki gelişimi kendisinden dinlemek istiyordum. Konuşmayı adadan ayrılmadan bir gün önce Manol'un avlusunda yaptık. Melih, elimde kâğıt kalem ciddi ciddi geldiğimi görünce, hem berber hem kahveci Kozma ile bağıra bağıra yaptığı konuşmayı bıraktı; Kozma'nın kulakları adamakıllı ağır işitiyor; o da sonradan ahbap olduklarımızdan. Hep «Sizi ağırlıyamadık,» diyor.

İlk sorumu sordum:

— Rahatı Kaçan Ağaç'tan sonra, Yaprak dergisindeki şiirlerle, bilinçli ve tutarlı olarak toplumsal kaygılarla yazmağa geçişini oluşturan nedenler nelerdir?

Melih Cevdet, daha önce de aynı soruyla karşılaşmış ve cevabını vermiş gibi, rahat konuştu:

— Çok kesin bir değişiklik yok, sanıyorum. Rahatı Kaçan Ağaç'tan snraki şiirlerin tohumları o kitapta vardır. Bu bakımdan, daha çok, bir gelişmeden söz edilebilir; değişmeden değil.

—Rahatı Kaçan Ağaç'taki Yalan, Yeni Yol gibi şiirler, sonraki şiirlerin bir başlangıcı sayılabilir. Fakat, kitapta, genellikle ağır basan yan, günlük yaşantılar; duyulara (İhsaslara) yaslanma eğilimi; küçük insanların, küçük duyguları.. Oysa Telgrafhane'de ve Yanyana'da, günlük yaşantı, yerini daha çok, düşünceye bırakıyor. Son zamanlarda düşüncenin şiiri sözü çok edildi; düşüncenin şiiri örneğin Telgrafhane'de bol bol vardır. Yaşantıdan düşünceye bu geçiş nerden geliyor? Konulardan mı? Dünya görüşündeki gelişmeden mi? Dünya Şiirinin etkisinden mi?

— Dünya görüşünden söz açmak doğru olur. Ama bu, özel olarak bir şiir sorununu açıklamağa yetmez. Bir şiirde dünya görüşü, şiir haline geldikten sonra, başka bir deyişle şiirin içinde eridikten sonra, bizim konumuzla ilgili olabilir. Bu ise, düpedüz bir şiir sorunu demektir. Öyleyse düşünceye geçiş diye adlandırılan oluşumu başka türlü, düşüncenin duygulaştırılması biçiminde açıklamalı. Böyle olunca, görülür ki Rahatı Kaçan Ağaç'taki günlük yaşama tonu Telgrafhane'de de sürüp gidiyor. Şu farkla, o ton daha başka konuları da içeri alıyor; belki toplumsal olayları bireyleştiriyor; böylece de dünya görüşünü somutlaştırıyor.

— «Belki toplumsal olayları bireyleştiriyor.» dedin; bu geçiş nasıl oldu?

— Ben Orhan Veli için, ölümünden sonra yazdığım bir yazıda, «Başlangıçta onu sürükliyen dil kaygısıydı, halkın dili. Sonra, bu dil ister istemez halk insanını da getirdi.» gibilerden bir söz etmiştim; bu sorunun karşılığını da bu açıdan vermek mümkün olur, sanıyorum.

— Yani bu gelişim dile bağlı bir gelişim oluyor?

— Bana kalırsa hemen bütün şiir akımları, bir dil akımıdır. Ama burada dile çok geniş bir anlam veriyorum, ki dilin asıl anlamı da odur. Devrim yapan toplumlar dillerini de tazelerler. Kafadaki oluşumlar da dil sorunu olarak ortaya çıkar, hele şiirde... Yoksa, demin sorduğun soruyu siyasal inançlarımdaki pekişmeyle açıklamak çok kolay olurdu. Dikkat edersen, şiir sorunlarını boyuna şiir sorunlariyle açıklamak istiyorum.

— «Devrim yapan toplumlar dillerini de tazelerler.» diyorsun. Devrimle dil arasında bu kadar yakın bir ilişki var mı? Bu açıdan bakınca dili bir üstyapı saymış olmuyor musun? Toplum katlarına bağlı bir dil...

— Kesin olarak onu söylemek istemiyorum. Dilin ulusal özelliği su götürmez bir gerçektir. Ben, daha çok, zamanın getirdiği birtakım değişikliklere dilin uyması zorunluğundan söz ediyorum. Sartre diyor ki: «Racine'in diliyle bugün grevden ya da yahudi düşmanlığından bahsedilemez.»

— Gene şiire dönelim. İlk şiirlerin hece vezniyle yazılmış şiirlerdi. Bu şiirlerden Garip dönemindeki şiirlere geçişi nasıl açıklıyorsun?

— Hece vezniyle yazılmış olan o şiirlerde, gününe göre, az da olsa bir yenilik, bir tazelik vardı, denebilir. Fakat o şiirlerin bize verdiği bir sıkıntı vardı. Bunu biçim ve anlam sanatlarından bıkma diye adlandırabiliriz. O dönemde, o güne değin şiiri yapan öğeler diye bilinen bütün sözümona ustalıklara karşı bir tepki vardı. Asıl sebep, bu tepkidir. Cahit Sıtkı ve Ahmet Muhip'le adam akıllı batılılaşan, ölçülü uyaklı şiirimiz gene de bu çerçeve içinde çırpınıp duruyordu. Şiirin sınırlarını genişletmek sorunu her an karşımızda duruyordu. İşte böylece ölçüyü uyağı, biçim ve anlam sanatlarının topunu birden atmak yoluyla şiiri elde etmek mümkün olabilir miydi? Bu iş, batıda çeşitli şiir akımlarıyla yapılmıştı. Sözgelişi sürrealistlerin çeşitli deneyleri... Bu deneylerden yararlanmakta o zamanki ozan arkadaşlarımın payları büyüktür.

— Bu yararlanma daha çok biçim yönünden olmuştu; sürrealistlerin özü ile sizin Garip dönemindeki şiirlerin özü arasında epey fark vardır.

— Zaten Garip'teki şiirleri tamamen sürrealist akımın bir sonucu saymak yanlıştır. Senin de haklı olarak dokunduğun gibi özde benzerlik yok. Biz de bunu birçok yerde yazdık. Öyleyse şöyle bir durum çıkıyor ortaya; yeni biçim, ortaya koymak istediğimiz bir özün arayıp bulduğu bir biçimdir.

— Böylece, önce hece vezniyle başlayıp, sonra Garip döneminden geçerek Telgrafhane ve Yanyana'ya gelmiş oluyorsun. Bunu bir değişme mi, yoksa bir gelişme mi saymak yerinde olur?

— Ben, şiirlerini, ozanlıklarını değiştirmek istiyenleri anlıyamıyorum. Benim anladığıma göre bir ozan, bütün yaşadığı süre içinde, kafasında belki de tam olarak belirlenmemiş bir şiiri arar. Çeşitli etkiler altında, çeşitli denemelerle, deyim yerindeyse, o aradığı şiirin dozunu bulmağa çalışır, bir kimyacı gibi. Bu bakımdan, ben gelişme sözünü yeğlerim.

— Yanyana yayınlandıktan bu yana beş yıl geçti. Bu arada hiç şiir yayımlamadın. Bu yıllar boyunca hazırladığın şiirlerle nasıl bir gelişim çizgisine yöneldin?

— Hazır sormuşken şurasını belirteyim; bizde nedense bir ozandan aralıksız olarak şiir beklenir. Oysa, geçmişe baksak, geçmişin büyük ozanlarını aklımıza getirsek, bu davranışın yersizliği ortaya çıkar.

— Geçmişe bakınca, bu davranışı doğrulayan şairler de bulunabilir. Örneğin Hugo.

— İyi bir örnek verdin. Hugo romantik bir sanatçıydı. Bütün ortaçağ masalları, hikâyeleri, kutsal kitapların masalları elinin altındaydı. Hatta tarih onlar için tükenmez bir kaynaktı. Oysa çağdaş şiirin babaları sayılan Allen Poe, Rimbaud, Verlaine, Baudelaire... nihayet birer, ikişer kitapları vardır; bunları da bütün hayatları boyunca yazmışlardır. Çağdaş romanın başyapıtlarından biri sayılan Adolf, küçük bir romandır.

Gene dil diyeceğim; bir genç şair bana, «Dilde özleştirmeci olduğum halde, bu işi gerçekleştirme bakımından, yazdığım şiirlerin az olduğunu» söyledi. Şimdi düşünelim: kanınızda sıtma mikrobu araştırmak isteseniz bakteriyolog sizin bütün kanınızı almaz bir damla kan yeter. Bir ozan da diyelim onbeş-yirmi sözcüğü kullanılır duruma getirmekle bütün bir dili sarsabilir. Bu örneği, şiirin başarabileceği bütün konulara uygulamak yanlış olmaz. Bir ozanın, bir toplum içinde yerleşmiş olan kanıları sarsması için ille binlerce mısra yazması şart değildir; bazan küçük bir kitap buna yeter.

— Şairin bütün işi yalnızca toplum içinde yerleşmiş olan kanıları sarsmaktan mı ibarettir?

— Bu soru ile, ozanın yalnız sarsmakla değil, yeni kanılar yerleştirmekle de görevli olabileceğini söylemek istiyorsan, bence, ikisi bir kapıya çıkar. Sarsan, yenisini getiriyor demektir.

— Onu demek istememiştim. Sarsmak durumu, daha çok değer yargıları değişen, hızlı bir gelişim içindeki toplumlarda görülüyor. Duruk toplumlarda şairin bir sarsma çabası görülmüyor. Örneğin bizim Divan şiirimiz.

— Divan şiiri için dediğin doğru ama, sence duruk toplum diye bir şey var mıdır gerçekten?

— Doğu toplumları, genel olarak duruk toplumlar diyebiliriz. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu. Batı; kölelik, derebeylik, kapitalizm dönemlerini yaşar ve soyalizm için mücadele ederken Osmanlı İmparatorluğu aynı toplum yapısını sürdürmüştür.

— İnsan düşüncesi, toplumunun ürünü olduğu kadar yapıcısıdır da. Bu bakımdan düşünürü, özel olarak sanatçıyı, toplumunun koşulları ile bütün bütün bağlı saymak doğru olmaz.

— «İnsan düşüncesi, toplumunun ürünü olduğu kadar çağının da ürünüdür.» deseydin, katılırdım. Ama insan düşüncesinin toplumun yapıcısı olması birtakım nesnel koşullara bağlı; çünkü insanlar toplumlarını ancak geçmişten devraldıkları nesnel koşulların elverdiği ölçüde değiştirebilirler. Neyse, istersen bu konuyu burada bırakarak, baştaki soruma dönelim; neler hazırlıyorsun? «Kolları Bağlı Odiseus» ne oldu?

— İki uzun şiiri üzerinde çalışıyorum. Hatta birini bitirmeden ötekine başladım. Bu yıl çıkacak.

Balkonda, Tanin üzerine yaptığımız konuşmayı hatırlıyarak bir başka konuya geçtim:

—İkinci meslek olarak gazeteciliği seçmiş durumdasın. Bunun edebiyatçılığına ne gibi etkileri oluyor? İyi mi, kötü mü?

Melih gülmeğe başladı:

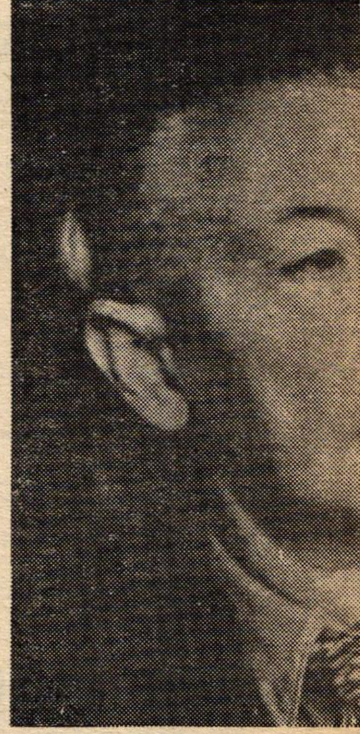
— İkinci meslek olarak gazeteciliği seçtim nasıl diyebilirim? Benim gazeteciliğim, hani kışın kunduracılık yapan adamlar vardır, yazın

(27. Sayfada)

Sahte mi, sahici mi?

Han Van Meergeren, ölümünden iki

İki Dâhi Sanat Sahtecisi (x)

1945'in ilkbaharında, yenilmiş Almanya'yı karış karış dolaşan birçok komisyonların arasında bir de artistik komisyon bulunuyordu. Savaş sıralarında işgüzar komisyoncular tarafından toplanılmış, çoğu yüksek değerde tablolar, heykeller, mobilyalar, halılar meşrû sahiplerine geri verilmek üzere aranmakta idi. Bu artistik komisyonlarda Hollanda'yı kendi uzmanları temsil etmekte idiler. Hollanda, yüzyıllar boyunca biriktirdiği gerçek şaheserler mühimmat deposunun, artistik hazinesinin hatırı sayılır bir kısmını yitirmişti.

Komisyonun Hollandalı üyeleri Goering'in koleksiyonundaki tabloların envanterini yaparken bir tuvalle karşılaştılar: «İsa ve Fahişe». O anda konuşmalar ve tartışmalar birden kesildi. Tam bir sessizlik, bütün eksperler projektörlerin ışığı altındaki tabloya dikkatle bakıyorlardı. Çünkü gözlerinin önünde duran, şüphe götürmez bir Wermeer'di, eşsiz bir eser, hatta büyük üstada göre bile.

Nasıl olurdu da bir Wermeer, bu güne kadar meçhul kalmış böyle yapılışta bir eser Goering'in koleksiyonunda bulunabilirdi! Hollanda'dan de ğilse o halde bu nereden geliyordu! Gerçekten, özel bir koleksiyonun bu paha biçilmez malı, gizli ve yasak yollar sayesinde Goering'in galerisini bulmuş olmalıydı. Bütün Wermeer'ler milli servet olarak kabul edildiğinden, bu üstadın eserini herhangi bir kimse dışarı çıkardığı takdirde suç işlemiş olurdu. Bunu düşmana teslim eden de bir hain, bir işbirlikçi idi!

Polise tehlike işareti verildi ve Wermeer'in çıktığı yeri bulmak üzere ciddi araştırmalara girişildi. (Top-secret) olarak bütün aramalara devam edildiği bir sırada, Amsterdam'da Gracht'ın eski ve itibarlı mahallesinin 321 numaralı eski ve güzel bir evinde, tahta oymalı büyük bir koltukta adamın biri gözlerini Gracht'ın sularında oyalıyordu. Bu adam Han Van Meergen'di. Wermeer'in «İsa ve Fahişe» resmini yapan adam. Bunu ondan başka da bir bilen yoktu.

Goering'in koleksiyonlariyle ilgili istihbaratın derin incelenmesinden sonra bir ad ortaya çıktı: Alois Miedl. Amsterdam'da antikacı Goudstikker firmasiyle ilişikli bu bankacının aracılığı ile Reich'ın düşük mareşali koleksiyonunun en büyük kısmını toplamıştı. Goudstikker'in def

(x) **İki Dâhi Sanat Sahtesi'sinden biri olan heykeltraş Dossena'ya ait yazı 4. sayımızda çıkmıştı.**

dâhi sahteci, ay önce.

«İsa'nın Son Yemeği» Meergeren'in sahte Wemeer'i

terleri gözden geçirilince verimli sonuçlar elde edildi. Meçhul Wermeer üç elden geçmişti. Ortaya çıkan adlar şunlardı: Walter Hofer, Alois Miedl, Reinstra van Strijversande. Birincisi Goering'in mahremi, sonuncusu antikacı, Miedl de maliyeci Polis Reinstra'dan tablonun satıcısının adını öğrendi. Amsterdam'da oturan antikacı ve ressam olan bu adam Han van Meergeren idi. Meergeren hakkında yapılan soruşturmanın sonucu çok verimli oldu. Artist-antikacı Amsterdam ve La Haye'de bir çok binalara sahipti. Zengin, son derecede cömert ve biraz da tuhaf bir adam diye tanınıyordu. Dinle ilgisi az olmasına rağmen komşuları onu seviyorlardı. Karısiyle olan münasebeti de bir acayipti. Ayrılmışlardı ama yine aynı evde oturuyorlardı. Kepazelik hikâyeleri, kadınlı içki âlemleri, normal olmayan gidişi hakkında açıkça konuşuluyordu. Fakat bu garip adamı düşmanla işbirliğinden suçlansırmayı kim akla getirebilirdi.

İki sivil polis onu görmeğe gitti. Onlara o kadar az şüpheli göründü ki onunla birlikte yemeği bile kabul ettiler. Polislerin eski tekniğine sâdık kalarak Wermeer hakkında kesin ve net bir soru sormadan önce başka her türlü gevezeliği yaptılar. Ama ev sahibinin yıllardır cevabı hazırdı ve en ufak bir şaşkınlık göstermekten kendini korudu. Gerçekten «İsa ve Fahişe» pek itibarlı bir Hollandalıya kendisi tarafından satılmıştı; epeyce bir zaman sonra tanımadığı bazı aracıların bu tabloyu Goering için satın aldıklarını öğrenmişti. Protesto etmek istemişti ama ona Hollanda'nın milli menfaatlerine uygun bir anlaşmanın bahis konusu olduğu bildirilmişti.

Müfettişler bu açıklamadan pek memnun oldular ve Meergeren'nin bu işin gidişiyle ilgili olduğunu artık biliyorlardı. Bununla birlikte başka bilgiye de ihtiyaçları vardı: Bu tablo nereden çıkmıştı! Hollanda'da milli müzelerin haberi olmadan hangi insan böyle bir şahesere sahip olabilirdi! Buna da van Meergeren'nin cevazı hazırdı. Bazı değerli parçaları elden çıkarmak isteyen, darda kalmış asil ve fakir bir ailenin galerisini gözden geçirdiği bir sırada Wermeer'i İtalya'da keşfetmişti. Ama tam bir gizlilikte kalması şart olduğundan ağızından tek bir ad çıkaramazdı. Müfettişler sustular, bir iki not aldılar ve ev sahibini de uzun uzun süzdüler. Bu son cevap onları yetindirmemişti. Böylece oradan ayrıldılar.

Han van Meergeren derin bir nefes aldı. İtalya masalının doğruluğunu isbat edemezdi. Ama hiç kimse de bunun aksini ispat edemezdi. Ertesi gün bu iyimserliğinin bir az vakitsiz olduğunu anladı. İki siyasi polis müfettişi tevkif müzekkeresini kendisine uzattılar.

Onun, düşmanla «işbirliği» nden şüphelenilmesi işi 30 Mayıs 1945'de sorgu yargıcı tarafından tahkik edildi. Elle tutulur bu olay daha ağır cezaları gerektiriyordu. Birinci sorgudan sonra cezaevine giren Han van Meergeren, durumunu açıkça görür gibi oldu. Hangisini seçecekti? Düşmanla işbirliği yüzünden kürek cezası, yahut belki de klebentlik, yahut da sahtecilik ve satışı dolayısiyle hafif bir hapis cezası, belki de kefalete bağlanarak tahliye.

31 Mayıs'da kesin kararını verdi, itiraf yolunu tercih etti. Hollandalı eski üstadların on dört tablosunu

yaptığını açıkladı. Bunların arasından dokuzu satılmış ve yuvarlak hesap bu satış 7.167.000 florin getirmişti. Kendi hissesine de 5.460.000 florin düşmüştü.

Sorgu yargıcı başlangıçta, van Meegeren'nin düşmanla işbirliği yüzünden temerküz kampına gitmekten ise, sahtecilik dolayısiyle cezaevini boylamağı tercih ettiğinden, tek ayak üstünde bu masalı attığına inanmıştı. Hiç şüphesiz yaman bir yalancıydı. Ama, gereken gerçeği meydana çıkartacak kontrolü mümkün pek çok tafsilât verdi. Bunun üzerine ona son bir soru soruldu: Cezaevi hücresinde, eksperlerin gözleri önünde yeni bir şaheseri yaratmağı kabul edecek mi idi? Van Meergeren kabul etti. Basının bu meseleye el atmasına polis izin verdi. Bu serüven pek heyecan yarattı.

Dünyaca meşhur eksperlerin, Hollanda milli müzeleri yüksek memurlarının tanınmış antikacıların tümü aldanmıştı. Bu mesele ile ilgilenen artistik çevre son derecede heyecanlanmıştı.

Aşağı yukarı 2.300.000 dolar gibi, gerçekten akla sığmaz bir toplama yükselen bir kumarda, tek bir adam, bütün sanat keşişlerini kuklalar gibi gerçekten akla sığmaz bir toplama yükselen bir kumarda, tek bir adam, bütün sanat keşişlerini kuklalar gibi hareket ettirerek oynatmıştı. Bu yanılmaz otoritelerin tasvipleri sayesinde elde ettiği para milyonlarca dolardı. Dâva iki yıl sürdü; tanık ve eksperlerin bazen güce giden dinlenmelerinden sonra, hafif bir ceza ile van Meergeren bir yıl hapise mahkûm oldu. Van Meergeren'in psikolojisi, karakteri, hatta ne de onu tahrik eden sebepler mahkemeyi ilgilendirmemişti. 22 milyon markı bulan bu paraya karşılık, bilir kişilerin aldığı tabloların sahibi bu cılız adam, doğrusu kimdi? Sanat tarihçileri, fizikçiler, kimyagerler van Meergerenin yaptığı tablolar üzerinde aramalarla ilgili ciltler dolusu yazılar yazdılar, ama onun hayatı karanlıkta kalmıştı. Ancak kızı İnes ve oğlu Jacques'ın hikâyelerinden başka ortada bir şey yoktu.

★★

Daventer'de 10 Ekim 1889 yılının yağmurlu bir gününde Henri van Meergeren her zamanki gibi okulda dersini verdiği bir sırada karısı Augusta narin bir erkek çocuğu dünyaya getirdi. Oğlan anası gibi hastalıklı idi. Öğretmen Henri van Meegeren ancak akşamın geç saatinde eve döndü. Görev insanlardan daha önce geliyordu ve görevin üstünde de Tanrı vardı. Okulda olduğu gibi, aile, babanın sert ve ciddi büritanizm baskısı altında idi. Çocukların büyüğü hiç gülmezdi, küçük oğlan kardeşi de bir komprime halini alacaktı. Daha ilk günlerde her ikisinin karakteri birbiriyle çatışıyordu: Henri, küçüğü isyan etti. Babası onu baskısı altına aldı. Henri on ikisine gelince, babasını korkutan, annesinin istidadı onda da uyandı. Çocuk resim yapmağa başladı. Garip şekilleri, hayali resimleri titizlikle gizliyordu. Henri okulda kötü not alınca, babası işin aslını anlamağa karar verdi ve sonunda desenleri bulup parça parça etti, ateşe attı. Bu, Henri'nin hayatına kırıcı otoritenin ilk burnunu sokması idi.

Bu olaydan az bir zaman sonra, bir gün o karakolun önünden geçtiği bir sırada, belki bir kötülük düşünmeden, kapının dışında kalan anahtara gözü ilişiverdi. O anda bir plân kurdu. Sessizce yaklaştı, açık duran kanadı kapadı, kapıyı kilitledi ve anahtarı da uzağa fırlatıp attı. Sonra etrafına bakındı. Onu gören olmamıştı. Sokağın köşesine yavaşça yöneldi. Köşe başında karakolu gözetliyebilecek bir yerde, bir evin entresine girip sindi ve bekledi. Bir müddet sonra Henri'nin tasavvur ettiği senaryo gelişmeğe başladı. Bir sürü polis pencereden dışarı çıktı. Dıştan kapıyı açmağa uğraştılar, ama nafile- Gelen geçenler kahkaha ile gülüp orada birikiyorlardı. Henri dik kati çekmeden kalabalığa katıldı. Tabii onu orada tanıyorlardı. Öğretmenin zayıf, soluk, cılız küçük oğlu. Bunu yapanın o olduğunu kimse aklına getirmiyordu. Çocuk yaptığı işten pek memnundu. Otoriteden hıncını almıştı ya...

Aradan yıllar geçmişti; buna benzer bir sahne de Roterdam'da oynanıyordu. Bu sefer küçük oğlan Henri değil Han'dı. Olgunlaşmış bir adamdı artık; Roterdam'daki Royman müzesinin salonunda, davetliler grupu ortasında hemen hemen kimsenin gözüne ilişmez bir halde! Wermeer'in «Emmaüs Hacıları» o gün resmen halka takdim ediliyordu. Birbiri ardından söylevler çekiliyor, kalabalık da bu tabloyu sevinç ve hayret içinde zevkle seyrediyordu. Şaheser ile halk arasına bir mesafe bırakılmak üzere kırmızı bir kordon çekilmişti. Yere çok değerli halılar döşenmişti. Salona tam bir huşû havası hâkimdi. Solda bir köşede hasta halli biri durmakta idi. Kırk dokuz yaşında idi

ama daha yaşlı görünüyordu; gelişi güzel küçük bir bıyık yüzünün çizgilerini daha da belirtiyordu. O, etrafında bulunan otoriteleri, kibar kişileri, ancak bir sistabakası arasından görür gibi oluyordu. Ancak ona, iyi aydınlatılmış tablo bol bir ışık içinde görünüyordu. Birdenbire kendini Daventer'in eski bir sokağında buldu. Oradaki karakol binası değil mi idi? Polisler pencereden çıkıp kilitli kapıyı zorluyorlardı. Han van Meergeren silkindi ve kendine geldi. Vaktiyle polislere oynadığı oyun gibi şimdi de şu burjuvalarla, bütün müze otoriteleriyle, eleştiricilerle, eksperlerle alay etmiyor mu idi? Han van Meergeren'e ters muamele eden, o'nun gerçek istidadını kabiliyetini kabul etmeyen şu kimseler ona kabaca haksızlıklarda bulunmuşlardı. Bugüne kadar Hollanda resminin derin saygı duyduğu, üstadların bütün tuvallerinin üstünde tutulan bu Wermeer'in yep yeni keşfedilmiş, şaheserlerin arasında şu şaheseri, eşsiz mükemmellikteki şu hazine: «Emmaüs Hacıları» karşısında hayranlıktan bütün şu kendilerinden geçenlere bakın! Han van Meergeren, kendileri ni beğenmiş ünlülerin gölgeleri arasında yitik, tuhaf, ufak tefek kişi. Onu yaratanın işte ta kendisi...

Geçip giden uzun yıllardan beridir ki ilk defa sunturlu bir alayla otoriteden hıncını almıştı. Şimdiki halde perde, komedinin, traji-komedinin ikinci bölümü üzerinden kalkıyordu. Muziplik komedisi sahneye koyanı gibi ortaya çıkmak, ilerlemek üzere kötü niyet tekrar içinde canlandı. Bir defa daha geriye çekildi.

Eğer ilkinde, yalnız korku onun ortaya atılmasına engel olsaydı, bugün iki ayrı ciddi düşünce tartışılmazcasına oyuna girerdi: İnanılmaz bir kazancı ise sokmamak ve şakaya devam etmek.

O zaman onüç yaşında bulunan gençle okulun resim öğretmeni Bertus Korteling ilgilendi. Sıkı bir çalışma içinde hayalleri intizama girdi. Hastalıklı çocuğun bir yardımcıya ihtiyacı vardı. Ders saatleri dışında Korteling biraz iptidai natüralist tarzda resim yapıyor ve tabloları da müşteriler buluyordu. Henri için bu öğretmen daima bir örnek ve hayalinin gerçekleşmesi idi. Yalnız klâsiklerin tasvip edeceği, Korteling'in çok eski biçimde resim yapmasını benimsedi. Ancak eski üstadları incelemenin bir kimseyi başarıya ulaştıracağını, profesör öğrencisine yorulmadan tekrarlıyordu.

Henri'nin babası, dosdoğru bütün sanat meselesine kapalı bir kimse idi. Onun sertliği büyük oğlu Hermann'ı yola getirdi: Eğer küçüğü mimar olmağı tercih ederse bu ona son bir fırsat olacaktı.

Han (o, Henri adından ürperti duyardı) Deltf Üniversitesi'ne gitti, şüphesiz orada çalışmağa değil. Çünkü mimar olmak istemiyordu. Ama Delft hürriyet demekti. Babasının yıllığına tuttuğu pansiyon, yaşamasının maddi yönünü sağlıyordu. Delft, bu münvezi adamın ufak bir parçasından bile vazgeçemiyeceği bir hürriyeti bağışlaı. Öğrencilerin arasında en zayıfı o idi. Serbest olarak istediğini yapmak, ama tek başına. Arkadaşı yoktu, romantik serüvenleri hele hiç. Ancak ona bir şey ifade etmeyen derslere dalmak kalıyordu. İşte böylece, eserlerini asla göstermezsizin heyecan içinde resime dört elle sarıldı. Onun ne tasvibe, ne hakarete, ne de pek göklere çıkarılmasına, ne de eleştiriye aldırdığı vardı. Bir Hollandalı ile Sumatralı yerli bir kadından olan, kendi gibi münzevi genç bir kız Anna ve Voogt ile karşılaştığı güne kadar bu böyle sürdü gitti.

1912'nin ilkbaharında evlendiler, aşk, resim ve sefalet yeni yuvalarında saltanat sürmeğe başladı. Her beş yılda bir en iyi çalışmalara ödül veren la Haye Akademisi'nin sergisine mahsus yapacağı tablo ile Delft'deki sınavları nasıl bir arada yürütecekti! Han sanatı seçti ve «Roterdam» daki Saint-Laurent kilisesinin enteriyörü» ne çılgınlar gibi çalıştı. Altın bir madalya kazandı. Tablosu ona 1.700 florin sağlamıştı.

Delft'deki sınavlarda da topu atmıştı. Bundan ne çıkardı! Resim yapıyordu ya. La Haye Akademisi'nden altın madalya kazanan bir ressam için siparişler eksik olmazdı. Han bunun nedenini biliyordu. Satın alıcılar eserine değil armağan kazanmış bir artistin imzasına ilgi gösteriyorlardı. Ne yazık ki unutuluş çabuk oldu. Müşteriler azaldı eleştiricilerin ondan söz ettikleri yoktu artık, tüccarlar ona sırtlarını çeviriyorlardı. Para da suyunu çektiğinden altın madalya rehine kondu. Bir erkek çocukları olmuştu. Anna'nın ninesi genç ev kadınına yardım ediyordu.

(Dost 17)

«İsa'nın Son yemeği» Van Meerge «İsa ve Fahişe» Goering'in satın almış olduğu ve Van Meergeren olayının ortaya çıkmasına yol açan tablo.

Han başarmak için, bir adın, bir titrin, bir diplomanın gerektiğini biliyordu. La Haye Akademisi'ne başvurduysa da sınavda reddedildi: «Portrede yetersizdir.» Son şansı yüksek divan önünde genel deneme geçirmesi idi. Adayların XVII ci yüzyıl tarzında bir enteriyör sahnesi yapmaları gerekiyordu. Yarım daire şeklinde oturmuşlardı ve profesörler de geride idiler. Portreci olarak reddedilen Han van Meergeren bu hükmün haksızlığını isbata karar vermişti. Bütün ötekiler konularına bağlı kalıp, eski koltukların, dekorların, vazoların, şamdanların dikkatle resmini çizerlerken, yapmaktan hoşlanmadığı sahnenin bu kısmına Han van Meergeren, arka planda oturmuş bütün profesörleri ilâve etti.

Tablosu birincilik armağanını aldı ve teşhir edildi. Siparişler derhal gel meğe başladı. Bu hatırlanmağa değer bir gün, bir tarih idi: 1 Ağustos 1914.

★★

Henri'nin askerlikte elverişsizliğine karar verildi. Bedeni kusurunun bu resmi tasdiki ona çok derin işledi. La Haye Akademisinin profesörlük kürsüsünü reddetti ve profesör Gips'in yerini almasına memnun oldu. Yalnız, tek sanatçı çalışması ona, kendisine güven ve cesaret sağlayacaktı. Çılgıncasına çalışıyordu. Bu yüzden yerinde duramıyordu. Geceleri dışarda geçiriyordu. Anna bir kız çocuğu dünyaya getirirken az daha canından oluyordu ve oğlu da Han'a bir k ö s t e k gibi gözükmekte idi. Hiç bir k i m s e y e hesap vermeksizin hür olmak istiyordu. Kardeşi, tek yakınlık duyduğu adam, manastırdan hasta olarak çıkıp ve yalnız bakım yüzünden ölüp gidince, dünyada onu artık kimse ilgilendirmiyordu.

Bu intizamsız hayat onu hasta ediyor, çalışmasına engel oluyordu. Dolgun kazancına rağmen borçlar yığıldıkça yığılıyordu. Bütün bunlardan, kendisini yeniden unutan dış hayatı sorumlu tuttu, eleştiri ondan hiç söz etmiyordu. Anna'nın hali de ayrıca ona batmakta idi.

Birgün eski ustası Kortelingi tekrar gördükten sonra çalışmağa koyuldu. Açtığı sergi gerçek bir başarı kazandı. Siparişler yeniden akmağa başladı. Tüccarlar tablolarına ilgi gösteriyorlardı. Hayat tozpembe olmuştu. Bu iyilik ve mutluluk çağı esnasında, Han, bir sanat eleştiricisinin karısı ve damarlarına İspanyol ve flaman kanı karışmış olan aktris Jo van Walraven ile tanıştı. Aynı zamanda sevilmiş ve nefret edilmiş bu iki kadın ve iki çocuğu, para ve borç lar arasında bir kaç yıl geçti.

1921'de ikinci sergisi de pek geniş bir başarı kazandı. Yalnız tek bir gazete bu olaya kulak asmadı. Han van Meergeren, yakınlarına, bu eleştriciye rüşvet vermeği reddettiğini söylemişti. Bu itham ne kerte doğru idi elde hiç bir belge yok. O günden sonra Han yalnız bu eleştriciye değil, ama genel olarak hepsine vahşi bir kin besledi. 1923'de Anna'dan ayrıldı ve o günden itibaren Jo ile kıskançlık sahneleri içinde yaşamağa başladı. Büyük bir toplam tutan bütün kazandıkları. Anna ve çocuklrının nafakası, Jao'nun kaprisleri yüzünden uçup gidiyordu; ayrıca sıhati de ona çok pahalıya oturuyordu. 1929'da Jo ile evlendi.

Sanayiciler için kompoze ettiği afişler, portreden kazandığını tamamlıyordu. Aynı zamanda matbaacılar içinde çalışmakta idi. Amsterdam ona pek küçük geldi. Hollanda pek dar. Paris ve Londra'ya gitti. Londra'da portreleriyle çok para kazandı ama eleştiriciler ona bir foto-ressamın belli hünerlerinden başkasını yakıştırmadılar. Aradığı yalnız onun para değildi. Yorulmak bilmeksizin şöhret bekliyordu.

Sergi jürileri tablolarını, eleştriciler de onunla meşgûl olmayı reddediyorlardı. Her yerde duvarlara başını çarpmış bir hali vardı. Arkadaşı ve öğütçüsü Theo ile «Döğüş Horozu» adında bir dergi çıkardılar ama ömrü kısa oldu. İş kıvırmasını bilen ve biraz da dolap çeviren Theo van Wijngaarden, içki içtikleri bir akşam sahici ve sahte tablo konusundan söz açtı.

Eski klâsik eserler konusunda, bütün Hollanda'nın en gözde eksperi Dr. Abraham Bredius, birgün sahici bir Frans Hals'i sahte olarak sınıflandırmış. Theo'nun eski bir Hollanda tablosunu Rembrandt haline getirip boyadığı bir tuvali Bredius ekspertize ettiği zaman onun da sahiciliğine karar vermişti. Elindeki bu raporla, tek noktasının dahi Rembrandt'la bir ilgisi olmadığını ekspere iyice ispat için, sahte tabloyu gözü önünde parça parça etmişti.

Han van Meergeren hafifçe gülümsedi. Herhangi bir artistin az bir süre önce yaptığı bir baş resmini, demek, Bredius sahici Rembrandt olarak kabul ediyordu. Bu da işte, sanat eleştiricileri ve eksperler konusunda beslediği düşünceyi ispat etmekte idi.

Bir Frans Hals'ı yahut bir Van Dick'i, Bir Rubens'i bir Rembrandt'ı şöyle bir taklit etmek ve bu kopyenin sahiciliğini memleketin bir veya bir kaç eksperlerine tasdik ettirmek, sonra da onun sahteliğini itiraf etmek pek eğlenceli olacaktı. Bu düşünceden çok hoşlanmıştı; birden öğretmeni Korteling'i öğrenci olduğu çağdaki Delft'i hatırladı. Delft, eski çağın en büyük üstadlarından Wermeer'in çıktığı Delft...

Mutlaka bir Wermeer yapmalı ve onu müzeye kabul ettirmeliydi ve sonra da tablonun karşısında duran bütün hayranlara büyük bir başarı edasiyle: «Bu Wermeeri yapan benim ben Han van Meergeren!» Diye bağırmek. Tohum atılmıştı.

Bütün boş zamanlarında eski üstadları inceliyordu. Dileyerek seçtiği bu ödevin karşısına çıkardığı bütün meseleleri halletmek için flaman eski büyük ressamlarının tekniğini derinlemesine didikledi. Bu eseri başarıya götürmek için nerede yerleşmeliydi. Bu da onun en büyük kuşku-

larından biri oldu. Küçük Hollanda'da herkes pencere arasından komşularını gözetler ve duvarların da kulakları vardır. Beklenmeyen bir ziyaret kuşku uyandırabilirdi. Çabucak anladı ki önemli sahte bir tablonun yapılmasındaki gerekli uzun hazırlıklar ancak uzak ve gizli bir yerde yapılabilirdi. Bunun için Nice'i seçti ve karısı Jo ile oraya gittiler. Bütün deniz kıyısını dolaştıktan sonra, Roquebrune'de isteğe uygun ve her türlü sürprizlere karşı ücra bir ev buldular. Amsterdam'a dönüşlerinde, Nice'de yerleşmek üzere hazırlıklara başladılar. Son haftalar boyunca Han son olarak bazı derin incelemelerde bulundu. Amsterdam'ın küçük bir antikacısında A.M. de Wild'in çoktan beri tükenmiş olan Wermeer'in tekniği kitabını keşfetti. Arnhem'de daha nadir bir eser eline geçti: Profesör Alex Eibner'in «Resimde Yağ Konusu». Bu küçük kitap doğrudan doğruya ressamlara hitap etmiyordu ama, üç yüz yıl önce yaratılmış gibi görünecek bu çeşit bir tabloyu yapmak niyetinde olan bir adam için büyük bir fayda sağlayacağını van Meergeren hemen farketti. Şunu da hiç unutmamalıydı ki bilimin elerine teslim ettiği bütün araçlarla bilginler bu Wermeer'i inceliyeceklerdi. Kendilerine özgü bilgilerine rağmen onları aldatmak ...Bu düşünce yüreğine sonsuz bir ferahlık veriyordu.

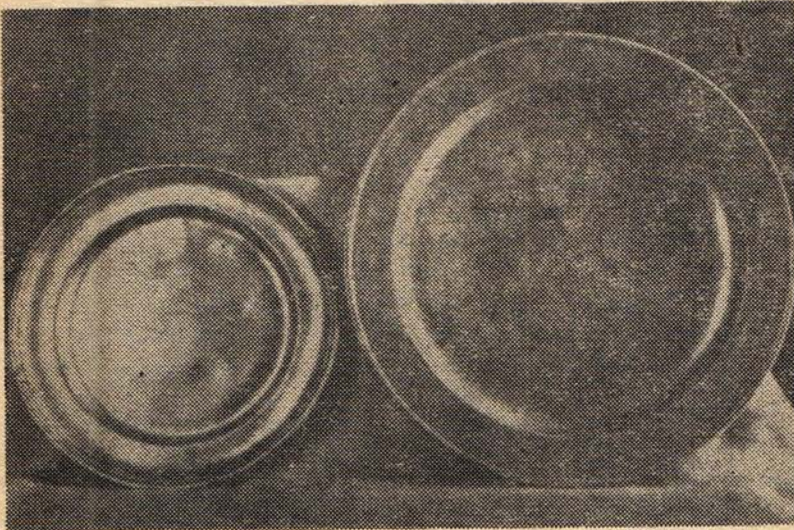
Salonuna sanki eski bir tablo aramak içinmiş gibi bütün antikacılara yorulmadan koşuyordu. İşin doğrusu tabloda malzemenin sahiciliğinden başka aradığı bir şey yoktu. Sonradan titizlikle silineceğinden tuvaldeki resim umurunda bile değildi. Yalnız eski çağın tuvali ve tahtası içini kurcalıyordu. Altmış guldene «Lazar'ın Canlanması» nı eline geçirdi. Bu kötü bir tablo idi. Ama hiç şüphe yoktu ki XVII ci yüzyılda yapılmıştı. Jo, onun eve taşıdığı kimyasal eczalardan hiç kuşkulanmıyordu. Kadının gözünde bu iş araçlarının pek ötekilerden farkı yoktu. Yalnız, kocasının olaganüstü eski kupaları, tabakları, şamdanları, eskiden kalma kumaşları eve getirmesine pek de hayret etmiyor değildi. Bütün bunlar küçük evlerine daha samimi bir hava vermek için olamaz mı idi? Yalnız, Han'ın kendisi, çok gerekli bu dekorları sahte tablosu için getirdiğini biliyordu. En ufak bir noktanın bile mutlak bir sahicilikle görünmesi gerekiyordu.

1932'nin ilkbaharında Han ve Jo Roquebrune'e yerleştiler. Her ne suretle olursa olsun evde hiç bir tanık bulunmaması için, Han para sıkıntısını vesile ederek hatta bir hizmetçi kadın bile tutmayı kabul etmedi.

Yıllar boyunca Han van Meergeren ikili bir hayat sürdü. Portre yapan bir Han vardı, öteki de, gerçek bir Wermeer'i yapmağa imkân verecek olan bir çeşit tılısımlı taş arama uğruna simya dünyasında yaşıyordu. Eski kaidelere uyarak kendisinin yaptığı boyalar üzerinde deneylerde bulunduktan ve yağ ile verniki bir çok kereler kurutma provalarından sonra, Londra'dan getirttiği (Lapis Lazuli : Lâcivert taşı) ından elde edilen ve harçla karıştırılması güç, meşhur Wermeer mavisini tabloya sürüp bunun boyanmış yüzünü fırında pişirme denemesini yaptı. Böylece haftalar geçti. Daha sonra da, çabuk ve dayanıklı bir sertlik elde etmek için, boyaların, verniğin ve tuvalin tahammülünü derinden incelemek ve keşfetmek bakımından ayların geçmesi gerekmişti. Bunlar bir tarafa, bir yandan da hayatını kazanmak için portreler yapmak zorunda idi. Sehpaların üzerinde titizlikle örtülmüş bezlerin altında bir kaç güzel kadın başı bulunuyordu ve bunlara yakın bir yerde, daha da titizlikle saklanmış Wermeer'e ait boyalar ve deneyler vardı.

Bir sahte Wermeer daha, «Çalgı başında kadın»

Bazı tablolarında ve «Sainte Céne.İsa'nın son yemeği» nde görülen Van Meergeren'in satın aldığı tabaklar.

Han'ın durup dururken çiçeklere, bilhassa leylâklara karşı aşk derecesinde gösterdiği sevgiye ziyaretçiler hayret ediyorlardı. Her ne pahasına olursa olsun, daima atölyede, kulvarda, verandada koku saçan leylâklar bulunuyordu. Bir çiçek için, hatta bayağı diyebileceğimiz bu düşkünlük hissî olmaktan ziyade objektif düşüncelerden doğuyordu.

Eski üstadların tertip ve usullerinde sık sık çiçek yağından bahsedilmektedir. Han da mümkün olan bütün yağları denedi. Sertleştirici maddelerle birleşimde bilhassa leylâk yağı ile deneyler memnunluk verici sonuçlar elde etmesini sağladı. Aşağı yukarı çözülmesi imkânsız olan

döl yorgunu

beni sevme sakın
ateşleri sev kıtlıkları sev yoksullukları sev
beni sevme sakın

yoluma yatmıyor mu her sabah bu bakkal sabahları böyle edepsiz
hızıma düşmüyor mu bu kumral öğlesonları kesiliyorum
ben seni biliyorum çok eskilerden sen varsın
zincirli it seslerinden liman denizlerinden
sokaklarda ezik gül ağrıları

beni sevme sakın
beni katma ekmeğine beni bölme uykularında beni azaltma
döl yorgunu dallar mısın seni sevdikçe tükeniyorum
başka dur başka söyle başka sevil ama hiç bitme
sulsulara bak göçüp giden kuşlara bak son gülü kopar ağlama
bir ışıklar kalsın orda beni bırak sen çek git
büyüt beni etlerinde ağrın gibi türkülere dök
bir karanfil tütsün uzaklarda ellerin değsin değmesin

beni sevme sakın
ateşleri sev kıtlıkları sev yoksullukları sev
beni sevme sakın
beni hiç sevme

bu belki yokolduğumuz
bu belki bensizliğin
belki

Hasan HÜSEYİN

deye başka m a d d e l e r katarak b u n u n ö n ü n e geçti. Taş gibi son sertlik, tamamlanmış tuvalin fırında etüvlenmesinden sonra elde edilmişti. Tuvalin sathında uygunsuz bir surette cam gibi parlamıyan bütün uzun yüzyıllar boyunca ancak bol bol zaman bulan resimlerde görülen tabii bir halde kurumayı, içten ve esaslı sağlamlığı, Han bu suretle elde etti.

Şu halde bu mesele bir tehlike pahasına halledilmiş bulunuyordu; Wermer'den iki yüz yıl sonra, fenol ve formaldehid'in kendilerini ortaya koymaları, bu maddelerden birinin en ufak bir izi derhal sahteliği meydana çıkaracaktı. Bununla birlikte, etüvajdan sonra sert satıhta birkaç küçük parçanın kalmış bulunması imkânsız gibi idi. Böylece artık kim Wermeer'e itiraz edebilirdi?

Başka bir mesele: Modeller. Resimdeki kudret ve mahareti ona sırrının meydana çıkmayacağını ilham etmekte idi. Genç hacıların siluet ve portrelerini yeteri kadar düşünebiliyordu, ama İsa'ya gelince hayali tükeniyordu. Bir tesadüf ona bu bakımdan yardım etti: Bir gün dinlencinin biri kapısını çalmıştı. Han onu Tanrı tarafından gönderilmiş gibi karşıladı. İsa'sı bu yabancı kişiye benziyecekti

Altı ay çılgınlar gibi bir çalışmadan sonra tablosunu tamamladı. Geriye onu eskitmekten başka bir şey kalmıyordu. Eski formüle göre hazırlanmış vernikle kaplanan tablo, ikinci ve son defa olarak etüvden geçirildi. Han'ın tahmin ve kabul ettiği ısı kertesi 110c ye yükselmişti. Soğuduktan sonra resmi, boyalı kısmı dışarı gelmek üzere madenden büyük bir boruya sardı. Resmi açtıktan sonra, hasıl olmuş çatlaklara ince bir toz tabakası sürdü ve sonra bunları sildi. Ertesi gün Han elyapısı çivileri, yıpranmış bakır köşebentlerini dikkatle kullanarak tuvali eski şasiye gerdi. Sehpanın üzerinde bulunan tabloyu Wermeer'in yaptığı şaheserlerden hiç bir kimse ayırt edemezdi. Bu kanı onu gittikçe sarıyordu.

Şimdi Han van Meergeren bir yol kavuşağında bulunuyordu, hıncı onu buraya kadar getirmişti. Bu mükemmel eser, bütün en usta eleştiricilerin, eksperlerin, sanat tarihcilerinin gözlerini aldatabilirdi. Bu oyun zahmete değer mi idi, kendisine yıllar-

renklerin birleşimi, vernik kompozisyonu meselelerine hâkim olduktan sonra «Lazar'ın Dirilmesi» tablosundaki resmı silme işine girişti ama boyalar bütün uğraşmalara karşı geliyor, yerinden kımıldayacağa da benzemiyordu.

XVII ci yüzyılın bu tablosundaki taş gibi sert ve kuru boya, ne alkol, ne terebantin, ne de benzinle eriyordu. Han, el yapısı bütün çivileri titizlikle ve boyaları kazımağa girişti. Zımpara ve ponza taşı vasıtasiyle üst tabakayı kaldırdı. Dokumanın atkılariyle kurşun üstübeçinin kimyasal bir terkiple birleştiği yerlerde bazı beyaz tabakalar müstesna, haftalarc bir çaba sonunda tuval temizlenmişti. Ancak tek bir hâl çaresi vardı: Eski tuvalde kalan tabakaları beyazla örtmek suretiyle tabloyu kompoze etmek. Böylece, eski beyaz izler sofra örtüsünün beyazıyla tıpa tıp tekrar kaplanmış olacaktı. Eski tuval nihayet yeni astara hazırdı.

Han, kışın başında «Emmaüs Hacıları» nın resmini yapmağa başladı. Wermeer tarzına göre en ince teferruata kadar çalışmakta titizlik gösteriyordu. Üstadın tekniği o derece etki yapmıştı ki bu teknik hemen hemen onun malı haline gelmiş oldu. Zemin, (ebauche), ışık oyunu, perspektif portreler, boyama tarzı, gösterişli parlak renkler, fırça vuruşları, Han van Meergeren olan kırk yedi yaşında hayattaki adama ait değildi artık; kendisinin yeniden yaşatmayı iddia ettiği kimsenin o, akseden şeklinden, mediumundan başkası olamazdı.

Çözülmesi en çetin ve uzun meselelerden biri de boyaları sertleştirme işi olmuştu. Tesadüfen Han bakaliti hatırladı. Bu onu, imâl usulleri üzerinde bilgi edindikten sonra formül ve formaldehid ile renklendirici maddelerin karışımına iletti. Böyle hazırlanmış boyaların çabucak kurumasında tehlikeli bir kaya sertliği meydana geliyordu. Han, tuvale sürülme anında sertleştiren mad-

ca emeğe malolmuş bu oyun? O halde, bunu niçin gerçek bir Wermeer gibi satmayı denemiyecekti? İş başarılı olduğu takdirde para da (en az altı rakamlı) o oranda yüksek olacaktı. Ve Han van Meergeren'den başka biri olmayan Wermeer için bütün kendilerini beğenmiş kimselere yüz binlerce florin verdirmek güzel bir ders olmıyacak mı idi? Beş yıl sonra zaman aşımına uğrayacaktı. O zaman da gerçeği ilân edebilirdi: «Bu değerli Wermeer hâlis bir Han van Meergerendir.»

Piyasaya sürmek için eseri Paris'e götürdü, Credit Lyonnais'nin kasasına yerleştirdi ve onu bir simsara teklif etmeğe gitti. «Bu tablo, adı gizli kalması gereken Hollandalı asıldan asil bir İtalyan ailesine aittir.» Dedi; simsar fazla izahat istemedi, ekspertiz kâfi idi. Bunun için bir tek kişi var: Bredius.

Flaman resmi konusunda otorite yapmış, Hollandalı sanat tarihçilerinin Nestor'u, seksen yaşında Dr. Bredius tabloyu gözden geçirdi ve sahiciliğine karar verdi: Bu gerçekten bir Wermeer'dir. Tedbir olarak, o çağda kesinliği kabul edilmiş usullerle tablonun sahiciliği denemeye vuruldu.

1 — Boyaların alkole veya başka eriticilere karşı mukavimliği.

2 — Beyaz kısımlarda kurşun üstübeçinin varlığı,

3 — Radiografi muayenesi.

4 — Esas boya maddelerini mikroskop ve spektografi'de analiz.

Hükümlerinde yanılmazlığı kabul edilmiş olan Dr. Bredius, tablonun son muayenelerini beklemezsizin Burlington Dergisi'nde pek [illegible] bir yazı yayınladı: «Yeni [illegible] meer». Bu yazısında bilgin «Emmaüs Hacıları» nı Wermeer'in başta gelen tuvalerinden biri olarak sunuyordu: «Bir şaheser.» Bunun üzerine «Rembrandt Derneği» nin zengin sanat dostları topluluğu bir Hollanda müzesinin yararına tabloyu» kurtarmağa karar verdi... Şüphesiz daha önce başka eksperler de düşüncelerini bildireceklerdi.

Mauritshius Müzesi'nden profesör Martin ve Dr. Schmid, Rijk Müzesi'nden Dr. Schmid Degener, Roel, Dr. van Gelder ve Dr. Hannema «Emmaüs Hacıları» nın Wermeer'in bir şaheseri olduğunu keza tasdik ettiler. Tablo «Rembrandt Derneği» tarafından 550,000 florine satın alınarak Roterdam fondasyonuna armağan edildi. Bundan van Meergeren 340.000 ve aracı da 210.000 florin kazandı.

Kraliçe Wilhelmin'nin jüiblesi şerefine yapılan şenlikler dolayısiyle Boyman Müzesi'nin tertiplediği sergide dört yüz elli Hollanda resmi arasında kurum satan bu Wermeer, serginin en güzel süsünü teşkil etmekte idi. Pentheon dergisi bunun için şöyle yazdı: «Hiç bir sanat eseri az bir zamanda bu kadar takdir toplamamıştır» ve La Revue de l'Histoire d'Art da Wermeer tuvali için şunu bildiriyordu. «Etrafını kuşatan Rembrandt, Hals, Grünwald'lara rağmen bu eser serginin kilit taşı idi.»

Van Meergeren-Wermeer tarihe geçiyordu.

★★

Haftalarca bu eser hakkında bir çok kimseler takdir ve hayranlık yazıları yazdılar. Sanat tarihçileri ve takdirkârların övgüleriyle onuru okşanmış olan van Meergeren'i bu olay büsbütün coşturdu. Müzenin, temizlemeleri için güvenip verdiği en ehliyetli restoratörlerin muayenesine tablosu dayanıklılık göstermişti. Han van Meergeren'in olgun düşüncelerine rağmen, restore edilmesi, kusurlarının, meydana gelmiş bozuklukların giderilmesi gerektiğinden, sanki sahici, pek eski bir tuvalmiş gibi eser restoratörlerin ellerine teslim edilmişti.

Elbetteki Han van Meergeren asil İtalyan ailesinin masalını anlatmış olacaktı. Jo da bu sözlere inanmıştı herhalde, yoksa bu para yığınına nasıl bir mana verebilirdi. Han Nice'de lüks bir villa satın aldı ve aylar zevk ve sefa içinde geçmeğe başladı. Para su gibi gidiyordu. Tekrar kazanmak için yeniden birşeyler yapmak gerekiyordu. Bu başka Wermeer meydana getirmek çok tehlikeli idi. Ama Hollandalı üstadlar galerisi bir hayli ad verebilirdi. Han, Wermeer'den elbet de daha ucuz olan ama daha az tehlike gösteren Pieter de Hooch'da karar kıldı. Hooch'un meçhul bir tablosunun ortaya çıkması pek de göze batacak bir şey değildi. «İçenler» ve «Kart Oynayanlar» tablolarını yaptı. Birincisi, tanınmış koleksiyoncu Beuningen tarafıdan 219.000 ikincisi de 220.000 florine van der Vorm tarafından satın alındı. Aracının hissesi çıktıktan sonra Meergeren iki resimden topyekûn 345.00 florin kazandı. Ressam yeni bir Wermeer düşündüğü sırada İkinci Dünya Savaşı patlak verdi. Milli piyangodan kazandığını iddia etti bu bol para kuşkulanmasına sebep oluyordu. Savaş vardı, frank veya florinin hâli ne olacaktı! Hollanda'ya dönmeğe karar verdi. Savaş sırasında yabancı bir ülkede yaşamak istemiyordu.

1940 başlangıcında Han ve Jo Laren'de bir villâya yerleştiler. Servet lerinin büyük bir kısmı Nice'de kalmıştı. Parayı saçıp savuran Han şimdi, maddi sıkıntıya güç tahammül ediyordu ve kimse de portrelerini yaptırmayı düşünmüyordu. Meergeren yeni bir sahte imâlat atelyesi açmak teşebbüsüne girişti. Roquebrune'deki deneyi sayesinde az zamanda işler çabucak yoluna girdi. Neden bu tarihten itibaren Wermeer'lerden başka bir şey yaratmadı? Bu onun daima meçhûl kalacak bir yönü idi. En tanınmış bir üstadı taklit etme zevki mi? Güçlüğün çekiciliği mi? Yoksa kadere meydan okuma mı? Ün salmış eksperleri, uzmanları aldatmaktan özel bir tad mı duyuyordu? Her ne olursa olsun hiç bir üstad Wermeer kadar ticari değere ulaşmamıştı.

Taslaklarla işe başladı. Yaptığı İsa'nın Başı «eskitilmiş» olma bakımından yeteri kadar memnunluk verici idi. Antikacı Strijbs'in aracılığı ile resim Wermeer'in bir etüdü kabilinden Beuningen koleksiyonuna sokuldu. Bu satıştan eline geçen para, 400.000 üzerinden 325.000 florin idi. Bununla borçlarını ödedi ama artanı da havaya savurunca, iki ay içinde elinde avucunda bir şeyler kalmadı.

Daima mantıki idi. Asıl tabloyu baş etüdünden sonraya bırakmıştı. Strijbs ve Hoogedijk yine ona aynı koleksiyonun yolunu takip ettirdiler. Öteyi beriyi karıştırırken keşfettiği etüdden az sonra aynı adamın bu başın modellik ettiği tabloya rastlamış olma şansına nedense kimse şaşmamıştı. Van Beuningen bu «Sainte Cene» tablosunu 1.600.000 florine satın aldı. Han ilk olarak bu kadar büyük bir para alıyordu. Artık köhne tuvalin üzerindeki eski resimi kazımak zahmetine bile katlanmıyordu. Wermeer'in pek önemsiz çağdaşı Houdin'nin «Av Sahnesi» üzerinde umursamadan kutsal bir sahne resimi yapmıştı. Bu umursamazlığına ne demeliydi? Şöhretten başı mı dönmüştü, yahut komedinin bitmesi için, şuutsuzcasına, sonunda meydana çıkarılmasını mı istiyordu?

Sonraki yıllar şunların doğduklarını gördü: «İshak'ın Yâkub'u Takdisi», «İsa ve Fahişe» «İsa Müritlerin Ayaklarını Yıkıyor». Satış fiyatları: 1.275.000, 1.650.00, 1.250.000 florin. Van Meergeren'in kazancı 3.100.000 florin idi. Çeşitli alıcılar şunlardı: Goering, van der Vorn ve Hollanda Devleti. Han, Amsterdam ve Laren'de evler, tahvilât vs. satın aldı.

Hollanda Kraliyet Hükûmeti tablo satışı konusunda bilhassa ciddi emirler yayınlamış olduğundan, P. de Boer'in kendisinden bulunan «İsanın Ayak Yıkaması» nı ekspertiz için Dr. Hannema'ya verdiğini, Daventer'de çocukluk arkadaşı Pan Kok van Meergeren'e bildirdi. Hannema bu tablonun bir sahici Wermeer olduğunu ilân etti. Güzel Sanatlar Komisyonu üyeleri de aynı düşüncede idiler. Millî Eğitim Bakanlığı müsteşarı J. van Dam gözü kapalı olarak satışı onayladı.

O tarihlerde van Meergeren'in uyuşturucu ilâçlara müptelâ olduğu söylentileri etrafa yayılmakta idi. Bu dedikodular hangi ölçüye göre oluyordu? Bunu bilmek güçtü. Durmadan Euphorie'den bitginliğe geçen hâli derin bir ruhi dengesizlik işaretini veriyor bundan da evlilik hayatı bozuluyordu. Parelel olarak biri normal ötekide acayip iki davranışı vardı. Küçük koltukçulardan bulduğu eski tabloları daha ziyade az değerde tu valeri satıyordu; onları temizliyor, düzeltiyor ve geçer akçe haline getiriyordu. Büyük paralarını akla gelmez yerlerde saklıyordu. Müttefik askerleri patlamamış mermileri aramaları sırasında, Laren'deki evinin bahçesine gömdüğü bir kısım paralarını bulmuşlardı. Laren'liler askerlerin ellerinde tomarlar halinde paraları görünce şaşkına dönmüşlerdi.

1944'de Han karısını boşadı, fakat ev bulma imkânsızlığı sebebiyle Jo adamla aynı çatı altında yaşamağa devam etti. Sayısız tartışmalarının birinde Han bayıldı ve yere yuvarlandı. Kendine geldiği esnada birde şunları mırıldandı: «Yakında öleceğim... İtiraf etmek... Yazmak istiyorum... Ben alçak bir adamım...» Bu şeyler lâfta kaldı. Van Meegeren asla itirafını kaleme almadı. Ama mahkeme huzurunda eksiksiz ifadesinden ve iki yıl süren bir tahkikatten sonra 1947'de bir yıl hapise mahkûm oldu. Hükmün tebliğinden sonra van Meergeren başkandan, hücresinde resim yapma müsaadesi istedi. Bu müsaade ona verildikten hemen sonra, bunu bir seri portre siparişleri tâkip etti. Bir kitabın resimlendirilmesi için Amerikadan bir kontrat teklifi geldi. Londra, Paris, Montekarlo, Zürih'in koleksiyoncuları, artistleri, tüccarları ve aracıları Wermeer gibi resim yapan bu adamla çok ilgilendiler.

Dâva, zarar ve ziyan, vergi kaçakcılığı, mahkem masrafları servetinin tutarını aşıyordu. Sahip olduğu bütün değerli eşyalara karşılık ancak borçlarının bir kısmını kapatabildi. Faydalandığı müsamahalı mahkûmiyetine rağmen Han, fizik kuvvetini tüketiyordu. Kaldırıldığı bir klinikte 1947 yılının Aralık ayında hayata gözlerini kapadı. Elli sekiz yaşında idi.

Birinci büyük rol sahnede çekilmişti ama figüranlar oyuna devam ediyor lardı.

Bazıları van Meergeren'in eserlerini bir yığın sahte ve kişisel değersiz tuvaller olarak kabul ederlerken, baş kaları da bir kısım tablolarını bu kümeden ayırıyorlar ve onların sahici olduklarını ilân ediyorlardı. En meşhur tablolarından «Emmaüs Hacıları» sahici bir Wermeer olamaz mı idi. Yahut da «İsa ve Fahişe»?

Eğer tümü gerçekten, ilk bakışta göründüğü kadar anlaşılması kolay olsaydı, pek çok eksperlerin tamamiyle alışkanlıkları dışında herkes meseleyi kestirip atmak için sadece bir baş sallardı. Bilgisel belgelerin önemli sayıları bu işle ilgilen bilginlerin şu listesiyle ölçülebilir: Dr. P. B. Coreman, Belçika Müzeleri laboratuvar direktörü. D. A. van Schendel, Rijk Müzesi tablo bölümü direktörü. W. C. J. Hollanda Adalet Bakanlığında müfettiş. Prof. R.J. Getten, Harvard Fogg Müzesinde. H. Gravestein, Delft Teknik Okulu'nda mikroşimi profesörü. Dr. J.C.A. Kappelmeister, Sekken vernik fabrikası direktörü, Hollanda. L. Loose, Belçika Millî Müzeler merkez laboratuvarında asistan. Prof. Terpstra, Groiningue Üniversitesi Kristallografi Enstitüsü D. C. Hodgskin, Oxford Üniversitesi'nde ve daha bir çokları.

Bu seçkin bilginlere ve uzmanlara rağmen «Emmaüs Hacıları» ve «Sainte Cene» nin sahici olma olayının bu toplu ispatlarını gizleme amacını güden ısrarlı söylentiler az değildi.

Bu gün dahi, bütün van Meergeren'lerin yahut aralarında sadece bir kaçının sahte olduklarını biliş meselesi hâlâ tartışılmaktadır. 1951'de Paris'de Han'ın oğlu, büyük galerilerdeki üstadın eserlerinin babası elinden çıkma nesneler olduğunu ortaya attığı bir sırada, Jean Decoen de Roterdam'da yayınladığı «Gerçe-

(30. Sayfada)

hipotenüs

**Bir çakı, bir bafra, üç bafra
Bir eski hüzünden bir mısra
— bu ben değil miyim trenlerde, vapurlarda taşıdığım —
Sevmek bir ince iş sonra
Bir adamın iki, dört, sekiz oluşu örneğin
— ince, uzun, çok uzun aralıklarla —
Yok gibi bir var belki, susarak, birikerek
Çarmıh acısı bir otel odasında
Bir yoğun orman serinliği yahut
Dişleyip parmaklıklarını bir gül yalnızlığının
O çok içte
Bir duvarlara bir vurup bir dönerek
Uzun, upuzun üşümek sabahları
Sonra ne olur diyeceksin
Bir çakı, bir bafra, üç bafra
Adam ölür, ayakta
Uzak bir kan kopararak kadınından
Adam löür, ayakta
Ve bir gider, bir gelir bu Osmanoğlu Karanlık
Bu yollar hep ondan
Örneğin ekmek yoktu evde hep su içtik
Hep bölüştük her sigarayı
Yoktu sabaha
Yoktu okunduğunun sabahı her kitap
Kapıyı vurup çıktık
Şimdi ne yaparsın bilmem
O garibimiz nasıl büyür - öyle elgin durup
Ama yine al parklara götür
Çocuk bahçelerine götür
Büyük gözyüzlerine bakıp uyusun
Sonra dünyayı tanıt
Bunlar insan de, bak bu amca, bu teyze
Bunlar otomobil, bunlar apartman
Bir bir senin olacak de - yalan da olsa
Hele bir adam olsun baban
— o genç, ben genç —
Saçlarını eskisi gibi tara
Dudaklarındaki kanı sorarlarsa gül
Kızılcık şerbeti de o sızan
— bilinen lâftır ama işe yarar —
Kimseler bilmesin
Bizim böyle sabahlardan korktuğumuz
Böyle bir gidip, bin ölüp
Böyle ince ince yittiğimiz.
Sonra ne olur diyeceksin
Bir bafra, üç bafra, bir çakı
Adam ölür, gülde
Yakın bir kan koparıp yaşanandan**

Yılmaz GRUDA

GEÇEN AYIN İÇİNDEN

AKADEMİ HELVASI — Millî Eğitim Bakanlığı bir kanun tasarısı koydu ortaya. Tasarıyı hazırlayan Üniversitede kurulmuş bir Komisyonmuş. Bu komisyonun kimlerin düşüncelerini yansıttığını «Geçici Maddeler» bölümünden sezmek kaabil. Akademi kurulur, herkes sevinir buna, ama Tasarı'nın amacı aslında bu «Geçici Maddeler» de beliriyor: Türk Dil ve Tarih kurumları bütün, taşınır taşınmaz malları, mülkleri memur kadroları ile Akademi'ye geçecektir. Atatürk'ün bu kurumlara bıraktığı para da birlikte. Tasarıyı hazırlıyanlar, Akademi'nin binası olarak da Türk Dil Kurumu'nun Kavaklıdere'deki binasını seçmişler şimdilik.. Hem de üst katlardaki Amerikalıları çıkartıp oraya yerleşmeyi kurmuşlar, bunu bir kanun maddesi (?) olarak Tasarı'ya geçirmişler.. Bu arada Türk Tarih Kurumu Basımevi de Akademi'nin basımevi olacak diye buyurmuşlar..

Nasreddin Hoca'nın öykücüğü bilinir herkesçe: bakkalda yağ var, un var, şeker var; niye oturup da helva yapmaz şu bakkal? Eh; bina var, basımevi var, memur kadroları var, Atatürk'ün parası var: ne diye bir Akademi kurmıyalım? Tabiî Akademi Kanunu tasarısını hazırlıyanlar da hazır.. Girerler kurulurlar içine..

Kuyruk her zaman her yerde kuyruktur.. İşte böyle Millî Birlik hükümetlerine de sokulur kanun tasarıları hazırlar, Atatürk'ün eserlerini yıkmaya çalışır.

İLERİCİ — GERİCİ — Bizim bildiğimiz insan hangi fikirde ise o fikirle övünür. Bizde ise komünist komünist olmadığını söyler; ırkçı da ırkçı olmadığını. Geçenlerde biri kalkmış, Türk milliyetçilerine ırkçı diyorlar diye feryadı basıyor.. Sonra da sevmedikleri kimselerin babalarının doğduğu yerleri İsrail sınırları içine sokmak için çaba harcıyanlar da aynı kimseler..

Bunlardan biri tutturmuş, ille de gerici lâfı Ruslardan geliyor, komünist taktiğidir diye.. Bugünlerde Kruşçef'in ağzından barış sözü düşmüyor; demek ki barış bir Rus taktiğidir; aman barıştan söz açmayın..

Geçenlerde bunların Paşası da «kuyruk», «düşük» deyimlerinin Rusya'dan geldiğini söylemişti.

Elbette deyimler uluslararasıdır; ama, Rus alır barış sözünü başka türlü kullanır, Amerikalı alır başka türlü kullanır; biz alırız, Atatürk'ün özdeyişindeki anlamla kullanırız. «Gerici»ye gelince.. «Gerici» vardır elbette. Olmasa ne diye adı her gün geçsin?

Atatürkçülere her gün«komünist» damgası vuran bu «gericiler»in düşüncelerinde hür olmaları tabiîdir; ama, hele kendilerinin «gerici» olduğunu kabul etsinler.. Yoksa, milleti parçalara bölerek zayıflatanlara «milliyetçi» sıfatını bağışlayacağımızı sanmasınlar!»

PARALI TURİSTLER — Gazetecilerin işi yok; Boğaziçine akın eden Osmanlı, Arap, bilmemne, hanedân artıklarını, şeyhleri, sultanları izlerler. Ne imiş; okuyucunun ağzını sulandıracak haber yetiştirecekler. Hele Türkiye'de «asalet kırıntıları'nın temsilcisi rolündeki bir dergi bunlarla mülâkat da yapar..

Günlük gazetelerden biri: «Bu zengin şarklı turistleri rahat bırakın» diyor, «Yazın İstanbul'a gelirler de bize bol bol döviz getirirler.»

Gerçekten bırakın, hiç çalışmadan kışın İsviçre'lerde, yazın deniz kıyılı ülkelerde etek dolusu altın harcıyan bu anakronik yaratıkları.. Üstelik, saf genç kızlarımızın, bön delikanlılarımızın aylâk insanlara özenmelerini gıcıklamayın.. Avrupa'da asalet kırıntıları yavaş yavaş halk kızları, ya da delikanlıları ile evlenerek silinmek akıllılığını gösteriyorlar. Bırakın bunlar da unutulsun, silinsin... Bunlara hayran olmak bu yüzyılda ayıptır..

ÇARŞAF ile VALİ — İstanbul valisi çarşafla savaşmaya geçince ona «Dinsiz» demeye kalkmışlar. Yunanlılardan alınma fes memlekete sokulmak istendiği zaman olduğu gibi, kaldırılmak istendiği zaman da geçirene ve kaldırana aynı şeyi söylemişlerdi: «Dinsiz!..» İstanbul valisi kalkmış, Kur'an'dan ayet göstererek sözde «dinlilerin» ağızlarını kapamaya!..

Oysa sayın vali yobazlara kulak asmayıp işine devam etsin, daha iyi olur. Softalarla din bahsine girdiniz mi altından kalkamazsınız.. Hem ne gerek?. «İnsan hakları» var, «uygarlık» var. Bunlar günümüzün güçlü delilleri değil mi? Softayla konuşulmaz.. Atatürk bile onlarla konuşmaya kalktığında işin sarpa sardığını görmüş, sözünü başka türlü söylemek zorunda kalmıştı.

YÜKÜMÜZ — Bayılıyorum Turhan Selçuk'un beş on sağlam çizgiyle dizi halinde yazıları geride bırakacak yargılarına.. Ağustos için de enfes bir karikatürü çıktı: uluslar yarışında Türkiye geride kalmıştır. Çünkü sırtında bütün çirkinliğiyle taşıdığı bir yobaz var: «Gerici»...

İşte bu.. Türkiye ilerliyemez.. Çünkü, sırtındaki parazit ağırdır.. Şöyle bir silkinip onu yere atmak gerek.. Ama, asker, sivil, hepimiz garip bir gaflet içindeyiz.. Sırtımıza yapışan prazitle savaşmasını başaramıyoruz.

DİN DEVLETİ — Lâyiklik din ile devleti ayırmak diye tanımlanır kısaca.. İstanbul'da 13 kişi tutmuş, din devleti kurulması için teşebbüse geçmiştir.

Adnan Menderes'in hoşlanmadığı, bir iki söylevinde halka jurnal ettiği Türk Devrim Ocakları kurulurken, kuruluş toplantılarında yaşlı başlı, sevimli bir Ordi-

naryüs profesör: «Artık teokrasi çağı kapanmıştı!» diyerek kesip atmıştı.

Ha şunu bileydi.. Ama, bir türlü öğrenemiyoruz..

ATATÜRK GİBİ DİKTATÖR — Bir karşı-ihtilâl çıkarmak istediği için ölüme hüküm giyen genç bir felsefe öğrencisi: «Ben parti istemiyorum. Atatürk gibi bir diktatör istiyorum!» demiş. Sonra da bir din devleti kurmayı istediği de bir tanık tarafından belirtilmiş..

Adamın istediği «Atatürk gibi» değil, sadece bir «diktatör.» Atatürk'e gelince.. O'nun hakkında yazdığı kitabı Türkiye'de yasak edilmiş olan H.C. Armstrong bile, kitabının son sayfasında: «Atatürk, kendisinden sonra diktatör gelmemesi için diktatörlük etmişti.» demekten kendini alamamıştır.

Yazdıklarını memlekete sokmadığımız bir yazar bile böyle söyledikten sonra, oturup «Atatürk» ile «diktatör» üzerinde düşünmek düşer bize..

İSTANBULDAN GELEN HABER — Bu yaz İstanbul'a gidebilenlerimizden bir tanesi döndüğünde bu sayfa için bir haber getirdi:

Beyoğlu'nda Türk Hava Yolları acentesinin duvarında kocaman kabartma haritanın altında şu satır yazılı imiş: «Halihazır ve mutasavver hatlarımız.»

Hay... Affedersiniz.. Dil'den arı'dan söz edeceğimize rahmetli Cemal Nadir Güler'in bir karikatürünü anlatalım :

Yıl: 1940; ya da o sularda.. Velid Ebüzziya, «Tasviriefkârı çıkaracak. Duvarlardaki afişlerde sadece kendi adı ile gazetenin adı -iri harflerle- yazılı.. Karikatürde iki ilkokul öğrencisi bu acayip adları söktükten sonra biri ötekine «açılıyor»: «Yeni bir rakkase, ama acaba nerede oynuyor.» O günlerde İstanbula pek çok arap asıllı - ya da sadece arap adlı- şarkıcı gelirdi de.

Bugünün okulluları bu yazıyı acaba nasıl «açıklıyacaklar»? Uçağın adı Türkiye'ye de ulaştığı günlerde şairlerimizden birinin söylediği bir dize mi? Oyle ya, bu yazının, örneğin :

«Berk-i semen, cenah-ı kebûter, sehâb-ı ter..» dizesinden ne ayırdı var yeni kuşaklar için?

ANAYASA — Yukarıdaki fıkralardan birkaçı çağırışım yaptı kafamda. Hadi anlatayım onu da:

Bundan birkaç yıl önce, Suudi Arabistan'da Anayasa'nın hazırlanması için bir komisyon kuruldu. Suudi Arabistan da sonunda anayasaya kavuşuyor dedik. Aradan bir zaman geçti. Suudi Arabistan'dan şu haber geldi: «Anayasa Komisyonu; Kur'an varken anayasaya ihtiyacımız yoktur!» diyerek dağılmıştır.

İmroz'da Melih Cevdet'le

(15. Sayfadan)

meyva satarlar, onların haline benzer. Bir mevsim çalışıp bir mevsim susuyoruz. Soruna gelince, gazete yazarlığı çok vakit alıyor; bu bakımdan, sürekli bir uğraş istiyen şiirin zararına oluyor. Ama bir de iyiliği var: düzyazıyla söyliyebileceğin şeyleri söyleyip şiirini bunlardan kurtarıyorsun.

— Şiirin yararına olarak söylediğin durum gerçekten çok ilgi çekici. Ama bu, bir romancıya, bir hikâyeciye, bir oyun yazarına, bir takım şeyler kaybettirebilir. Eserlerinin gereçlerini harcıyabilirler.

— Ben öyle sanmıyorum. Bir romanda, bir hikâyede, bir oyunda, bir fıkra ya da bir makale ile karşılaşmak hiç de hoş olmasa gerek. Hikâye de, roman da, oyun da, ancak hikâye ,roman, oyun olarak anlatılabilecek düşüncelerin aracıdır. Şimdi, biraz önce sorduğun bir soruya döneceğim: yeni şiir çalışmalarımı sormuştun. İstediğim bir şeye şu bakımdan vardım sanıyorum: bu şiirlerde ancak şiirle anlatabileceğim bir takım düşüncelerimi yazıyorum. Öyle ki düzyazıyla denedim, şiirlerimdeki kadar anlatamadığımı anladım. Başka bir deyişle, düşüncelerimi apaçık ortaya koymak istiyorum. Yapmacık bir belirsizliği yeğlemiyorum.

Sorunun yeri gelmişti:

— Bir takım genç şairlerdeki belirsizliği nasıl açıklıyorsun? Konudan gelen, konuya bağlı bir belirsizlik mi? Yoksa, yapmacık bir belirsizlik mi?

— Yerinde bir soru. Bu genç ozanların kapalılığını, konudan gelme saymağa imkân yok bence. Bütün kapalı konular, hep birden, koca bir kuşağı sarmış olmaz ya... Bir ozan, duygusunu, düşüncesini elinden geldiğince, açık belirli kılmağa uğraşır. Bir şiir, ancak şiirle söylenebilecek bir düşüncenin en belirli, en kesin, en son anlatımı olmalı. Şiirde zoraki kapalılığın özenilecek bir yanı yoktur.

Konuşmamız burada bitti. Başlangıçta hep ben yazıyordum, sonunda yoruldum yazmaktan, Melih yazmağa devam etti. İkimiz de yorulmuştuk. İmroz'da edebiyat üstüne konuşmamız aşağı yukarı bundan ibaret oldu. Edebiyatçılarla birlikte, edebiyattan konuşmadan, oturup sohbet etmenin ayrı bir tadı vardır. Ankara'yı, Turgut Uyar'ı, hatırlıyorum. Pazar günleri sabahtan başlardık içmeğe. O, mutfakta ,patlıcan salatası yapar, ben küçük bir iskemlede oturdurdum. Bütün gün içer ve konuşurduk ...

Konuşmanın ertesi günü İstanbula dönüyorduk. Vapur, sabaha karşı üç buçukta geliyor, beşte kalkıyordu. İskele'ye yalnız vapur geldiği akşamlar, haftada bir gece, elektrik cereyanı veriliyor(Merkez'de elektrik var). O gece kimse uyumuyor, herkes vapuru bekliyor. O tenha yol insandan geçilmiyor. Berber-kahveci Kozma bile o akşam köye gitmiyor. Manol, vapurun şerefine, iğde ağacına bir lüks lambası asıyor.

Biz o gece uyumamak için, vapur gelinceye kadar bezik oynadık. Sonra Manol'la, Kozma ile vedalaştık. Durmadan Rum vatandaşların doldurduğu bir motöre binerken uzaktan Çirkin Kız'a el salladım. **Güldü.**

Bir süre, vapurdan, tok gözlü, iyi insanlarını sevdiğmiz İmroz'u seyrettik. Manol'un iğde ağacındaki lüsk lambası hâlâ yanıyordu.

Sonra Ayvalık vapuru hareket etti. İstanbul'a dönüyorduk.

İlk defa İstanbul'u özlemeden İstanbul'a dönüyordum.

Sanat Sanatçılar

YEDİ MEŞ'ALE'DEN BİRİ

1928 yılında yedi genç edebiyatçı yazılarını Yedi Meş'ale adlı bir kitapta toplamışlardı. Bu yedi Meş'aleden biri olan Vasfi Mahir Kocatürk bir kalp krizi sonunda 17 Temmuz 1961 günü ölmüştür. Uzun yıllar liselerde edebiyat okutmuş, müdürlük, müfettişlik yapmış olan Vasfi Mahir son olarak Gazi Eğitim Enstitüsünde edebiyat öğretmeni bulunuyordu.

SANAT ELEŞTİRMECİLERİ KONGRESİ

Uluslararası sanat eleştirmecileri birliğinin onüçüncü kongresi Münih'te açılmıştır. Kongreye otuzbeş memleketin temsilcileri katılmışlardır. Temsilciler arasında Çekoslovakya delegesi de bulunuyordu. Kongrenin açılış konuşmasını yapan Bavyera Kültür Bakanı Prof. Theodor Maunz, Serbest sanat eleştirisinin, sanat eserinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ve eleştirmelerin toplumda sanat ve kültür yüksekliğini sağladığını anlatmıştır.

YAYLI SAZLAR

Dortmund Şehir Konservatuarı Müdürü Fritz Büker yaptığı bir açıklamada, Batı Almanya'da Caz'ın salgın bir duruma geçmesinden sonra konservatuarlarda yaylı sazlara gösterilen ilginin çok azaldığını, öğrencilerin en çok madeni ağız sazlarını seçtiklerini, bu durum karşısında orkestralar için ilerde yaylı sazcıların bulunmasının çok zor olacağını belirtmiştir.

HEMİNGWAY'A AİT FİLM

Fox film şirketi geçenlerde ölen romancı Hemingway,ın hayatını filme alacaktır. Filmin adı, «Genç Bir Adamın Serüvenleri»dir. Rejisörlüğü Martin Ritt yapacaktır.

ZENCİ VENÜS

Bayreuth Wagner festivali Wieland Wagner'in yeni bir görüşle sahneye koyduğu «Tannhaeuser» ile açıldı. Eserde «Venüs'ü zenci alto Grace Bumbry oynuyordu. Bu durum koyu Wagnerci, geleneksel çevre tarafından iyi karşılanmadı. Bu çevre rejisörü protesto ederek. Wagner'in mezarında hırsından döndüğünü söylüyordu. Wieland Wagner bu konuda basına yaptığı bir açıklamada demiştir ki: «Bayreuth festivali için tek ölçü yalnız sanattır. Eserlerde rol alan solistlerin hangi millete. hangi ırk ve hangi dine bağlı oldukları asla düşünülemez.»

DEVLET TİYATROSU ÇALIŞMALARI:

Devlet titayrosu sanatçılarından bir bölüğü, Haziran ayı içinde Anadoluda oyunlar vermek üzere turneye çıkmışlardır. Bu sanatçılar, Ahmet Kutsi Tecer'in Köroğlu adlı oyununu onbir ilimizde oynayarak Karsa kadar gitmişler sonra başka bir gurup Kıbrıs turnesine çıkmıştır. Şimdi Sanatçılar Ankaraya dönmüş bulunmaktadırlar.

Devlet Tiyatrosu bu yıl İzmirde oyunlarına yaz ayları içinde devam edecektir.

ÖDÜL

Ressam Oskar Kokoschka'ya sanat çalışmalarından ötürü, Salzburg şehrinin altın madayası verilmiştir.

YILDIRIM KESKİN

İsviçrede hukuk tahsili yapan genc oyun yazarı Yıldırım keskin doktorasını vererek Türkiyeye dönmüştür. Yıldırım keskin, Paris, Londra gibi büyük sanat merkezlerinde tiyatro incelemeleri yapmış, eser sahneye koymuş, fransızca ve türkçe sekiz kadar oyun yazmıştır.

NOBEL

İsveç akademisi sorumlu çevreleri bu yılki Nobel Edebiyat Ödülünün fransızca yazan iki zenci yazardan birine verileceğini sezdirir şekilde konuşmuşlardır. Bu iki yazardan biri Leopold Senghor, öbürü Aime Césaire'dır.

Adayların ikisi de şiir alanında ad yapmış kişilerdir.

RADYO TİYATRO

Ankara Radyosu Temmuz ayı içinde üç tiyatro eleştiricisini mikrofon önünde karşılaştırarak «Yerli Oyun Yazarlığımız» üzerine bir tartışma düzenlenmiştir. Toplantıya Dr. Özdemir Nutku, Ömer Attila Sav, Erol Aksoy Katılmışlardır.

ALTINDAĞDA TİYATRO

Ankara Devlet Konservatuarının, iyi bir sahne sanatçısı ve iyi bir tiyatro adamı olarak dikkati çeken öğrencilerinden Ergin Orbey, bu yıl Konservatuvarın yüksek kısmından mezun olmuştur. Ergin Orbey daha okulda iken reji çalışmaları ile dikkati çekmiştir.

Ergin Orbey mezun olur olmaz hemen çalışmalarına başlamış Cüneyt Gökçer'in de desteklemesiyle Altındağda bir tiyatro kurmaya girişmiştir. Tiyatro seyyar bir baraka içinde halka oyunlarını verecektir Burada Moliére, Shakespeare v.s. gibi dünya ünlülerinin oyunları, Ergin Orbey ve son kuşak genç oyuncuları tarafından oynanacaktır. Ergin Orbeye başarılar diler, candan kutlarız. Ankara sanat çevrelerinden selâm ve sevgiler.

ULVİ URAZ

Tiyatro sanatçılarımızdan Ulvi Uraz da İstanbulda, kendi yönetiminde bir tiyatro kurmuştur. Uraz tiyatrosu bütün dünya uluslarının halk tiyatrosu için denediği eserle-

ri, tiyatrosuna temel olarak seçmiştir. Moliére, Gogol, Labiche, Kleist v.s gibi Ulvi Uraz ve arkadaşlarına başarılar dileriz.

ÇALLI İBRAHİM

Ankarada Türk — Amerikan Kültür Derneği salonunda İbrahim Çallı'nın bir kısım tabloları, ailesi tarafından, satılmak üzere sergilenmiştir.

PİCASSO'NUN OYUNU

Batı Almanya Devlet Güzel Sanatlar Akademisi öğrencileri, önümüzdeki güz ayında Picasso'nun «Kuyruğunu Altına Toplayıp Oturmak İsteği» adlı oyununu oynayacaklardır. Picasso bu oyunu 1941 yılında işgal altında bulunan Paris'te yazmıştı. Eser acı bir natüralizm havası içindedir. 1944 yılında, Camus, Sartre ve Simone de Beauvoir tarafından bir açık oturumda okunmuştu. dost

IV. Erdek Şenlikleri

Adnan ARDAĞI

Büyük Kentlerde kışlayan sanat kımıltıları yaz gelince susar. Sanatçı kişiler yıl yorgunluğunu gidermek üzere yazlamalara koşarlar. Erdek bu yönden mutludur. Çoğu sanatçının, önceleyin ressamların, kapılandıkları yaz güneşi ve yaz denizi Erdeklidir.

Her saat değişen bir renk dünyası içinde, doğa suskusunun ve cömertliğinin zenginliği içinde doyumsuz bir dinlenme sağlanır. Kişi tuvalini kurar. Kıyı gazinoları çınar ve dut ağaçlarının kanatları altında serindir. Gölge çizgilerinin öte yanında bir deniz uzar. Bir gök büyük. Dalga tanımayan bir deniz, bulut sevmeyen bir gök.

Bu mavi kardeşlerin sayfalarında yalınayaklı kayıkçılardan, balık bekleyen kedilere kadar değişik motifler oturtulmuştur. İki kök Mimoza ağacının yanından geçemezsiniz. Sarı bir mis kokusu genzinizi tırmalar. Gazino duvarı dibine çömelmiş bir çocuğun önünde iri süt mısırları kızarır. Deniz takunyaları, hasır şapkalar ve yazlık ayakkabılar satan isportacı, iki gazete ve kitap evi, şirin posta evi, lokantalar, oteller, sandalyalar, insanlar, kayıklar, balık ağları ortasında bakarsınız bir sanatçı yapıtlarını sergilemiştir. Bir kalabalık Soyut şiiri tartışmadadır ya da irice bir motor salkım saçak Marmara adalarına açılmaktadır.

Üç yıldır Erdekli, bir Napolili kadar Turist ağırlayıcılık eğitimini almıştır. Yüzlerce ev döşeli pansiyon halinde çalıştırılır. Yaz gelince Erdek serpilir, olgunlaşır ve tadına doyum olmayan bir meyva gibi marmara istakozlarının, Sinaritlerinin, mercanlarının seve seve koştuğu bir balıkçı evi oluverir.

IV. Erdek şenlikleri müzikten yoksun olmakla beraber ilginç kımıltılarını sayısı 6000 den 14 000 e çıkan Yaz Erdeği halkına duyurmaktan geri kalmadı. Temmuz başında Genç oyuncular adı verilen bir grup ayakları ucuna basa basa Erdeğe geldi. Kaç yıldır. Erdek göklerinde yanan bu yıldız bu yaz sönük, sisli ve küçük bir planet gibiydi.

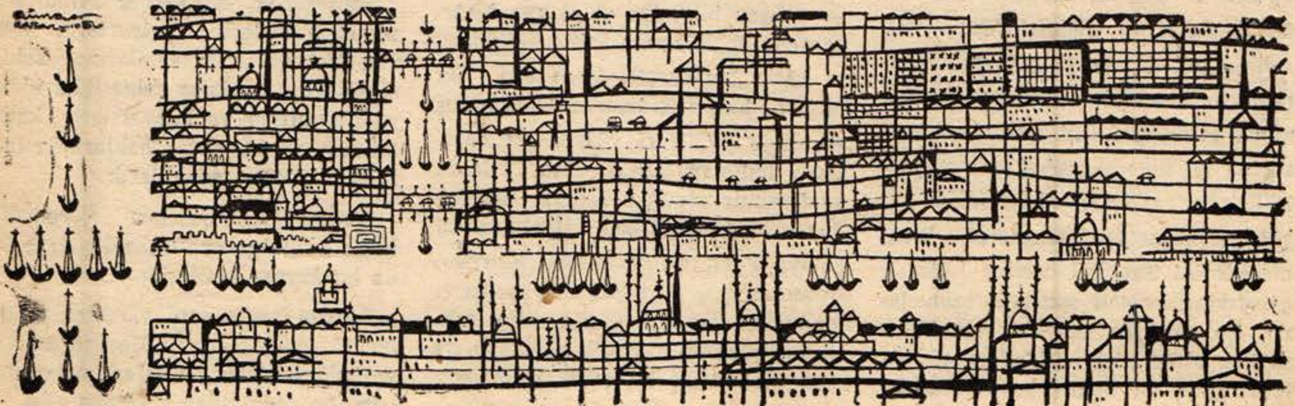
Bütün uğraşıları, onlarca, bir noktada yığın yapmaktaydı. Erdekte yaşayan Erdekli olan insanları eğitmek. Onlarca, bu eğitim için ne yer ne de duyuru gerekmezdi. Bu akşam tepedeki mahallenin bir sokak aralığında meydan sahnesini kurmak, oyundan bir saat önce de o yer halkını çağırmak yeterdi Madem ki karşılarındaki halk yığını eğitimsizdi. O halde olsa olsa bunlar orta oyunundan, köy düğününden, pederşahi aile esprisinden anlarlardı.

Genç oyuncular IV. Erdek şenliğine bu giysiyi giydirmek üzere işe giriştiler. «Erdek Şenlikleri bizimdir» dercesine, kendi başlarına şenlikleri açtılar ve kapadılar. O ayak uçlarına basa basa Erdeğe gi ren genç Oyuncular ayrılırken Belediye hoparlöründen kasaba içerlerine şöyle sesleniyorlardı:

«Genç Oyuncular Sayın Erdeklilere sesleniyor. Erdek şenlikleri bitmiştir, Erdeklilere gösterdikleri ilgiden ötürü teşekkürlerimizi sunar, allahısmarladık deriz».. Erdek Şenliklerinin bittiğini ilân ettikleri gün Erdek şenlikleri başlıyordu. Erdek Turizm derneği bu şenlikleri o gün bir karikatür sergisiyle açacaktı.

Genç oyuncular üç oyunu tekrarlardılar. «BÜYÜCÜ», «KOKANA YATIYOR» ve «KİRAZ ÇİÇEK AÇIYOR AYKIRI DAL ÜSTÜNDE» Genç oyuncular mahalle aralarından çabuk bezmiş olacaktılar ki son 7 oyunu ilkokul bahçesine yerleşerek verdiler. Genç oyuncular-Erdekliyi eğiticeğim derken, bir gece Siz Erdekli değilsiniz giremez siniz demelerine rağmen, yüzde doksan turist olan bir topluluğa oyun gösterdiler. Genç oyuncular halk eğitimi ölçülerini o kadar kaçırdılar ki oyunlarında gerçekten müstehcen, erdeme aykırı espri (!) yapmakla sanatsız uğraşlarını bir yor gunluktan öteye geçiremediler.

Bu oyunları kim seçmişti? Bir bakıma gerçekten güzel bir felsefey-

BP. Şirketi Ankara Maltepe'de yap-tırdığı benzin istasyonunun iç duvar-larını arkadaşımız Güngör Kabakçıoğlu'nun panolariyle süslemiştir. Bun-lardan birini aşağıda görüyorsunuz.

az gün

Nasıl başlamıştı ah!
Evet. Sevmek ilkeydi susuzluğunda ormanın
ve şimdi rıhtıma yani denize inen yollarda
adın neydi senin ey yolculuğun suyunda izini bulduğum.
Öğleydi. İlk çağların mermer heykeli ve kutsal güneş
ışınları altında göğüsleri saklı ve kalçaları
yanmayan. sen. kuzeyden gelen yani oralarını öpüp
serinlediğim.
Sular derin. Kayalar kara ve onların, uçurumların
konukluğunda mutlu boşalmayı sağlayan güç
yani yorgunluğu gideren belki çoğaltan.
Sabahtı. Ve soluklar bir geceyi uyumuştu.

Halil METE

---

le halkın ayağına gitme çabası, bu kalitesiz oyunlarla ortadan silinip gitti.

Programsız şenlik öncesi, önceki yılların genç oyuncularını aratmıştı. 17-23 Temmuz günleri arasında düzenlenen Şenlikler şu şekilde ayarlandı. 17 Temmuz Adnan Ardağının, Cumhuriyet meydanında odun çatalar üzerine kurulu hurda bir sandal etrafına dizdiği karikatürlerden meydana gelmiş serginin açılması,

18 temmuz saat 18 de kıyı gazinolarının birinde Zahir Güvemli'nin «Bugünkü Türk Resmi» konusundaki konuşması,

19 Temmuz Ankaranın Vokal Blu es adındaki Caz orkestrasının yine kıyı gazinolarının birinde herkese açık olan konseri,

20 Temmuz Şen Piknik gazinosunda «Sanatçılarla konuşma» toplantısı,

21 Temmuz Alibey Kahvesinde «Soyut şiir ve soyut resim» üzerine tartışmalı açık oturum,

22 Temmuz Cumhuriyet meydanında Erdeğe Resim yapmağa gelen ressamların Erdekte yaptıkları resimlerinin sergilenmesi,

23 Temmuz Erdeğe gelmiş olan şairlerin şiir matinesi.

Bu proğram temmuzun ilk haftası içinde bir kaç sanatseverin Turizm derneğiyle başbaşa vermesinden doğdu, uygulandı. Ancak bu program hazırlanırken genç oyuncuların gösterileri bitmemişti. Bu üç oyun gösterisi şenlik için yetersizdi. Genç oyuncuların başları ilk iki toplantıya ve işbirliğine çağrıldılar. Onlar bu sanat gösterilerinin nedense dışında kalmayı istediler. Yeni Felsefelerinin bir gerçeği olarak halk eğitimini ve Erdek şenlikleri ni kendi uğraşılarının hakkı olarak görmekte ayak diriyorlardı.

Erdek Şenlikleri Derneği neredeydi? Bu hak olsa olsa bu dernek tarafından ileri sürülebilirdi? Bu noktada da tam yargıdan kaçınıyorum. Çünkü akla hemen şu soru geliyor. Erdek Şenlikleri derneği, eğer istemese, Erdekte şenlikler yapılmayacak mıydı? Bundan kime karşı sorumlu idiler?

Hayır, hayır... Erdek şenlikleri artık Erdeğin malı olmalıdır. Erdek artık dıştan yönetime bir son vermelidir. Bu yılki şenliklerin bence en önemli yönü buradadır. IV. Erdek şenlikleri az da olsa Erdek Turizm Derneğinin meselesi olarak ele alınmıştır. Gelecek yıl bu yönetim daha geniş ve daha sağlam bir programı ele almalıdır. Erdek yeteri kadar bir deneme süresini geçirmiştir. Artık Şenliklerin düzenli ve git tikçe zenginleşen akımı yatağını bulmalıdır. Ne şu grubun ne de kökü dışarda olan bir derneğin güdüsü şenlikleri yaşatabilir. Erdek bu öncülere şimdilik bir teşekkürle yetinip kolları sıvamalıdır. V. Erdek şenlikleri için hazırlığın da ağustos ayında başlaması gerektiğini unutmamalıdır.

İki dâhi Sanat Sahtecisi

(25. Sayfadan)

ğe Dönüş» adlı bir broşürde «Emmaüs Hacıları» ve «Sainte Cene» nin sahiciliğini ispata çalışıyordu. Eksperlerin tenakuzları üzerine parmak koyan pek çoktu. Onlar bu olayı mantık ve iyi niyetle muhakeme ediyorlardı. Öte taraftan eksperlerin büyük bir kısmı van Meegeren'in Wermeer'lerini Tanrısal eserler olarak ayırdıktan hemen sonra bu tabloların işe yaramaz nesneler olduklarını ilân etmeleriyle, ilkinden ziyade ikincisinde mi haklı karar verdikleri gerçekten sorulmağa değer bir soru idi.

Açık arttırmada Han van Meegeren'e ait bir tablonun ve sanat nesnesinin satışı çekişme ve tartışmaları körüklüyordu.

Brükselli Prof. Coreman'ın emrinde çalışan bilginler ekipi van Meergeren'in tablolarının sahte olduklarını kesin bir suretle ispat etti. Bu bilgisel belgeler, burada kullanılmış ve sözde XVII ci yüzyıla ait boyalarda bulunan, ancak 1900 yılında keşfedilmiş sentetik reçina üzerine dayanıyordu. Brüksel Üniversitesi Kimya Fakültesi profesörü Meurice, Coreman'ın, Ortaçağ'ın yapıştırıcı maddeleri üzerinde tatbik ettiği tahlil metodunun, sentetik reçinada da aynı tepkileri hâsıl ettiğini bildirdi. Ve Bale de kimya profesörü Dr. Grab da şöyle açıklamada bulundu:

«Coreman'ın dayandığı mikro-şimi analizi, muayene edilen tabloda boya tabakalarındaki sentetik reçinanın sahteliğini hiç bir şekilde ispat edemez.»

Profesörler, kimyacılar bilim alanında birbirlerine giriyorlardı. Han van Meergeren'in tablolarına sahip olanlar da, bunların sahteliğini iddia eden profesör ve kimyacılara karşı mücadele ediyorlar, haklarında tazminat dâvaları açıyorlardı.

Amsterdam yargıçları Coreman'ı haklı buldular ve Brüksel yargıçları da bu karara katıldılar.

Amsterdam'ın bu yargısından on iki yıl sonra bile van Meergeren olayı hâlâ esrarını muhafaza ediyordu, tıpkı bu garip adamın hayatı gibi.

— SON —

FIKRALAR

Arabistan Çiçeği :

Turgut Uyar'a armağan olarak bir çiçek tohumu verdiler. Uyar bu tohumu dikkatle bir saksıya ekti ve her sabah sulamaya başladı. Evinin içinde de durmadan çiçeğin lâfı ediliyor. Uyar'ların düş dünyasında, öyle bir arabistan güneşlerinde mutsuz, gölgesiz çöl suları renginde çiçekler büyüyordu. Bu düş öyle gerçekleşti ki, sonunda Uyar'ın bir küçük örneği Tunga'nın yüreği, komşularının bu çiçeklerden yoksun kalmasına asla razı olmadı. Saksıya daldırdıkları çubuğun ucuna bağladığı ipi yukarı kat balkonuna uzatarak, büyüyecek çiçeklerin oraya kadar uzamasını sağladı.

Gel zaman, git zaman saksıda bir küçük yeşilcik belirdi. Uyar'da bir sevinç, bir sevinç... Yeşeren yeşil durur mu, büyür de büyür. Ama büyüdükçe de bir tanıdık, bir bildik biçim almaya başlar.

Uyar, bir düş kırıklığının ucundan tuttu ama, gene de umutluydu, bekliyordu.

Her fıkranın bir sonu vardır ya, bu fıkracığın sonu çok acıklı. Sonunda o yeşilcik ne oldu biliyor musunuz? Ayşekadın fasulyesi!..

Kuzguna yavrusu şahin

Bu yaz İstanbul'da olanlar Langston Hughes'un şiirlerini dinlediler. Bunlar Cumalı'nın son şiir çevirileriydi. Çok seviyordu onları.

Bir akşam içlerinde Cumalı, Birsel, Batur'da bulunan bir topluluk boğazda bir meyhaneye gittiler. Güzel bir akşamdı. Necati Cumalı her zaman olduğu gibi bol bol konuşuyordu. Yeni taşlamaları kahkahalarla karşılandıkça büsbütün coşuyordu. Sonunda söz Orhan Velinin şiirine geldi. Taşlamalar aldı yürüdü. Necati Cumalı şu mısraı çok âdi buluyordu.

İstanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı

Ona göre dayanılamıyacak kadar kötü, âdi bir mısraydı. Örneğin çiçek koklanırken romantik lâfının en bayağı anlamıyla gözler kapanırdı, v.s. Karşı çıkmalar, tartışma sürdü gitti.

Dönüşte Cumalı güzel bir gecenin rahatlığı ve tadı içinde gene Langston Hughes'ün şiirlerini okumaya başladı. En çok tekrarladığı da şu iki mısraydı:

Sırf ağlayamadığım için
yayar ağzımı gülerim

Geçirdiğimiz korkunç yangın âfeti dolayısiyle idare yerimize gelerek, telefon, telgraf ve mektupla geçmiş olsun diyen dost, sanatçı ve okurlarımıza sonsuz teşekkürlerimizi sunarız.

DOST YAYINLARI

ROMAN :

1 — Acemiler, Hikmet Erhan Bener (*) 200
2 — Sokaktaki Adam, Atillâ İlhan (Ciltli) 600
3 — Babamla Geçen Günler, Clarence Day (*) 200
4 — Hasangiller, Tarık Dursun K. 200
5 — Gordium I, Hikmet Erhan Bener 250
6 — Hatırladıklarım, Eleanor Roosevelt (*) 150
7 — Üç Yüzlü Adam, H. A. Philbrick (*) 100
8 — Şehir Çocuğu, Herman Wouk (*) 100
9 — Abraham Lincoln, Emil Ludwig (Ciltli) 400
10 — Kiralık Oda, Georges Simenon 200
11 — Sanık, Alexender Weisberg 200
12 — Polis Müfettişi Kadavra, Georges Simenon 300
13 — Zenciler Birbirlerine Benzemez, Atillâ İlhan 300
14 — Ayaşlı İle Kiracıları, Memduh Şevket Esendal ... 400
15 — Otlakçı, Memduh Şevket Esendal (Ciltli) 600
16 — Mendil Altında, Memduh Şevket Esendal (Ciltli) . 600
17 — Belâlı Yer, Erskine Caldwell (Ciltli) 600
18 — Ne Ekersen, Mehmet Seyda 400
19 — Dünya Evi, Orhan Kemal 500
20 — Kızgın Toprak, Jorge Amado 600
21 — Duru Göl, İlhan Tarus 500

HİKÂYE :

1 — Karınca Yuvası, İlhan Tarus (*) 125
2 — Dost, Vüs'at O. Bener (*) 125
3 — Grev, Orhan Kemal (Ciltli) 300
4 — Tepedeki Ev, Umran Nazif 100
5 — Şu Babamın İşleri, Carlos Bulosan 200
6 — Kardeş Payı, Orhan Kemal 150
7 — Topal Koşma, Nezihe Meriç 200
8 — Sihamba (Zenci Hikâye ve şiirinden seçme) Suat Taşer 100
9 — Yaşamasız, Vüs'at O. Bener 200
10 — Bozbulanık, Nezihe Meriç (2 Baskı) 200
11 — Perşembe Yağmurları, Hazırlayan: Salim Şengil ... 100

ŞİİR :

1 — Memleket Saat Ayarı, S. Aldanır (*) 100
2 — Dünya Güzel Olmalı, Mehmed Kemal 100
3 — Sisler Bulvarı, Atillâ İlhan (2. Baskı) 300
4 — Haraçmezat, Suat Taşer 100
5 — Anzelha, Halim Yağcıoğlu 100
6 — Yanık Sarı, Ahmet Köksal 100
7 — Cümbüşcübaşı, Ercümend Uçarı 100
8 — Yağmur Kaçağı, Atillâ İlhan 200
9 — Köroğlu, İlhan Berk 200
10 — Hacıvatın Karısı, Salâh Birsel 200
11 — Dağda Ateş Yakanlar, Ö. F. Toprak 200
12 — Sultan Palamut, Metin Eloğlu (*) 200
13 — Herboydan (Dünya şiirinden seçmeler) Can Yücel 400
14 — İki Dal, Celâl Vardar 100
15 — Manilerimizden, Dr. İlhan Başgöz 200
16 — Duvar, Atillâ İlhan (2. Baskı) 300
17 — Horozdan Korkan Oğlan, Metin Eloğlu 200

TİYATRO :

1 — Öteye Doğru, Sutton Vane 100
2 — Tarih Boyunca Tiyatro, Turhan Dilligil 100
3 — Annemi Hatırlıyorum, John Van Druten 100
4 — Bir Dünya ki, Suat Taşer 100
5 — Vatanseverler, Sidney Kingsley 150
6 — Korku, Orhan Asena 100

GEZİ :

1 — Moskova Mektupları, Lydia Kirk 100
2 — Abbas Yolcu, Atillâ İlhan 400
3 — Ha bu diyar, Fikret Otyam 200
4 — Gide Gide, Fikret Otyam 250

DENEME — FIKRA :

1 — Söz Arasında, Ataç 100
2 — Devekuşuna Mektuplar, Haldun Taner 300

BALE :

1 — Gönlü Yüce Türk, Metin And 500

MİMARLIK :

1 — İnsana Dönüş, — F. Ll. Wright — Şevki Vanlı 100

ÇOCUK KITAPLARI MASALLARI DİZİSİ :

1 — Altı Kardeşler, Oğuz Tansel (*) 100
2 — Cimri ile Cömert, İlhan Dumanoğlu 100
3 — Talih Kuşu, Tezel Amca 100
4 — Kahkaha Sultan, Mümtaz Zeki Taşkın 100
5 — Öksözoğlan, İlhan Dumanoğlu 100
6 — Nalıncı Padişah, İlhan Dumanoğlu 100

Çıkacaklar:

7 — Altın Top, İlhan Dumanoğlu 100
8 — Gümüş Şehir, İlhan Dumanoğlu 100
9 — Keloğlan, İlhan Dumanoğlu 100
10 — Kaz Çobanı, Çev.: Sami N. Özerdim 100

Çocuk Kitapları Bilgi — Hikâye Dizisi:

2 — Küçük İspanyol Kızı Maria 125
3 — Arap Abdül Kardeş 125

SHD. KOLLEKSİYONLARI

Cilt : 2, 3, 4, 5 Ciltleri altışar lira, 6. Cilt yedibuçuk lira 7-8 birarada 10 lira

«dost» KOLLEKSİYONLARI

Cilt: 1—2 Ciltleri birarada 18 lira

(*) İşaretliler tükenmiştir.